

VILA VID VIKENS ÄNGAR-

En askgravplats och askgravlund för Skrubba strandkyrkogård

HANNA JOHANSSON

Avdelningen för landskapsarkitektur

Examensarbete vid landskapsarkitekturprogrammet, Uppsala 2015

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2015 Hanna Johansson, e-post: hanna_m_johansson@hotmail.com

Titel på svenska: “VILA VID VIKENS ÅNGAR” - En askgravplats och askgravlund för Skrubba strandkyrkogård

Title in English: “REST BY THE MEADOWS OF THE COVE”- An Ash Burial Site and an Ash Burial Grove for Skrubba strandkyrkogård

Handledare: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land

Extern handledare: Nicklas Edell, Stockholms kyrkogårdsförvaltning

Examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Thorbjörn Andersson, institutionen för stad och land

Omslagsbild: Hanna Johansson

Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor/tabeller i examensarbetet av författaren eller publiceras med tillstånd från upphovsman

Originalformat: Planscher (gestaltungsförslag) - A1, VILA VID VIKENS ÅNGAR - En askgravplats och askgravlund för Skrubba Strandkyrkogård - A3

Nyckelord: Askgravlund, Askgravplats, Drevviken, Gestaltning, Gestaltungsförslag, Gravskick, Gravsättning, Inger Berglund, Skrubba Strandkyrkogård

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

FÖRORD

Under utbildningen till landskapsarkitekt har jag arbetat med kyrkogårdsförvaltning. I och med arbetet har jag lärt mig mycket om kyrkogårdar, hur de sköts och idéerna bakom. Det har gjort att jag utvecklat ett speciellt intresse för miljöerna och att jag länge önskat att jag någon gång får använda mig av mina kunskaper och rita nya platser på kyrkogårdar. I detta arbete får jag möjlighet att göra just det. Här kombineras kunskaper om gestaltning och kyrkogårdsskötsel till gestaltungsförslaget “VILA VID VIKENS ÄNGAR”, en askgravplats och askgravlund för Skrubba Strandkyrkogård i Tyresö kommun. Gestaltungsförslaget har som mål att skapa en trivsamt, trygg och omsorgsfull miljö väl ämnad för sitt syfte som plats för sorgebearbetning och för att minnas nära och kära.

För att slutföra ett examensarbete krävs god hjälp. Därför skulle jag härmed vilja rikta ett stort tack till:

- Min handledare Petter Åkerblom som stöttat under arbetets gång genom att ställa viktiga frågor, granska och bidra med goda råd som hjälpt mig framåt i mitt arbete.

- Pär Westin, uppdragsgivare på Stockholms kyrkogårdsförvaltning. Tack för visat förtroende.

- Nicklas Edell, uppdragsgivare och kontaktperson på Stockholms kyrkogårdsförvaltning, som tagit fram Skrubba Strandkyrkogård som lämplig plats för gestaltning. Tack för att du engagerat bidragit med både tid, material och goda råd längs vägen.

- Eva Grönwall, trädgårdsingenjör på Svenska Kyrkans Begravnings- och Kyrkogårdsenhet, som hjälpt till att reda ut begrepp inom begravningsverksamheten och som bidragit med information om dagens gravsättningsalternativ.

- Ann-Britt Sörensen, kontaktperson på Movium och för projektet “Olika aspekter på kyrkogårdar”, som bidragit med information från sin avhandling om askgravplatser.

- Ronnie Holm på SKKF, som bidragit med sin erfarenhet kring efterfrågan på askgravplatser och askgravlundar.

- Tord Engström, kyrkogårdschef på Uppsala kyrkogårdsförvaltning, som guidade mig på Uppsala Gamla Kyrkogård och gav information om Berthåga Kyrkogård samt förklarade hur Uppsala kyrkogårdsförvaltning arbetar med askgravplatser.

- Marie Louise Nord, planeringsingenjör på Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning, som bidragit med information kring hur askgravlundar i Göteborg ser ut.

- Sofia och Gabriella som granskat mitt arbete och som kommit med konstruktiv kritik.

- Familj och vänner som stöttat och uppmuntrat under arbetets gång likväl som under hela utbildningen. Ett speciellt tack till Eva Johansson som korrekturläst.

Uppsala, juli 2015

Hanna Johansson

SUMMARY

Skrubba Strandkyrkogård is a cemetery by the shore of Lake Drevviken ten kilometres south of Stockholm. It was designed by architect Göran Bergquist, approximately has a total area of 25 000 square meters and was established to give Stockholm more burial places for coffins. The cemetery today has room for over 20 000 individual burial places but unfortunately never became the success it was meant to be and has a low rate of visitors and few laid to rest.

Skrubba Strandkyrkogård lies ten kilometres southeast of Stockholm by Lake Drevviken. Here marked out by a black circle. © Lantmäteriet, i2014/764.

THE PURPOSE

The purpose with this thesis is to present a design proposal for an Ash Burial Site and an Ash Burial Grove within Area 12 of Skrubba Strandkyrkogård. Area 12 lies in the north western corner of the cemetery and the proposal is supposed to make it more appealing for burials and visitors.

DESCRIPTION OF SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD AND AREA 12

Skrubba Strandkyrkogård was constructed between years 1991 to 1996, when it was inaugurated by the City Commissioner Bertil Karlberg. The architect’s wish was to use the place inherent beauty and to add only the most necessary. The cemetery borders Lake Drevviken in the west and Vendelsövägen in the east and is divided into two distinct parts. The southern part has the character of a forest whilst the northern part has a traditional design with big lawns and individual plantations, according to its history as a cropland.

AREA 12

Area 12 lies in the lowest part and therefore has a high standing groundwater level which makes it unsuitable for burying coffins. Some parts are even to wet for ash burials.

Area 12 has a meandering stream connected to a pond with naturalized common

carps. The area was first established for meditation and was planned to be characterized according to the place history with seaside meadows divided with hedges and trees. It has a great view over Lake Drevviken.

Skrubba Strandkyrkogård with Area 12 marked out in the northwest corner. © Stockholms stad.

METHOD

The thesis consists of two parts. The main part is the posters with the design proposal for the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove. The posters present the result; while this report contains a background with an examination of the different burial options existing, a closer look at the demand on Ash Burial Groves and Ash Burial Sites and a Study with design examples of both alternatives. The report also includes analyzes leading to the design proposal and a discussion about the design process and Ash Burial Sites and Ash Burial Groves in general.

To understand more about the cemetery I had several talks with Nicklas Edell at Stockholms kyrkogårdsförvaltning. I also read literature that I was handed.

To understand more about the different burial alternatives and the statistics on burials for the last couple of years I read literature from the Swedish Church and SKKF (Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund). The Study included Berthåga Graveyard and Uppsala Old Graveyard and their Ash Burial Sites in Uppsala. In Gothenburg Donsö Graveyard, Styrö Graveyard, Säve Graveyard, Torslanda Graveyard, the West Graveyard and the East Graveyard and their Ash Burial Groves were included.

Analyzes of the cemetery and Area 12 included strengths, weaknesses, opportunities and threats as well as factors from Inger Berglunds book “Kyrkogårdens meditativa rum, besöket, upplevelsen, gestaltningen”. The different analyzes identified factors that could be improved on site.

The on-site inventory studied spatiality, visual contact, movement, vegetation, climate conditions, materials and equipment.

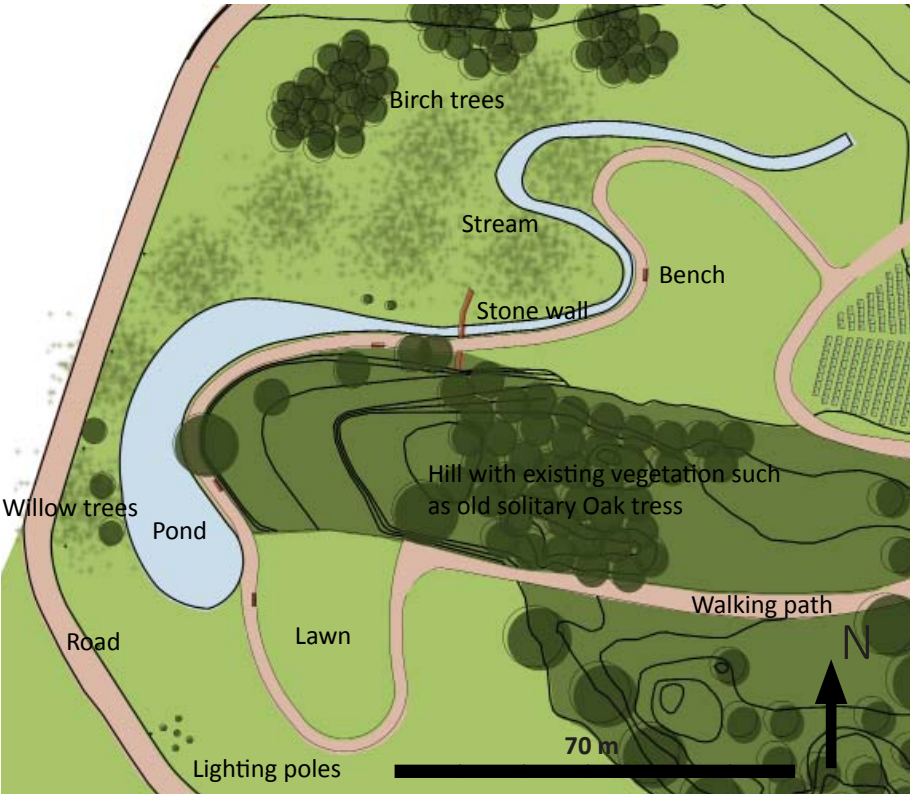
Sketches and illustrations for the design proposal were produced in AutoCAD, Sketchup and Photoshop.

RESULT

The inventory revealed that Area 12 consists of a small stream connected to a pond surrounded by open lawns, enclosed by small hills and existing vegetation. The vegetation consists of old solitary Oak Trees, Birch Trees in groves and Willows next to the pond.

On site there are three low benches fronting the pond but no service stations or equipment such as lighting, except of the lighting poles next to the road. On the southern side of the pond there is a path leading down from the cemetery’s main entrance. The pond is the only node present in the northern part of the graveyard but needs help to draw more visitors.

The sloping design of the graveyard keeps the noise from Vendelsövägen away and the view over Lake Drevviken makes it scenic.

The current Area 12.

Literature studies, inventory and analyzes gave me information enough to present a program for the design with general guidelines. The guidelines were:

- >> Construct a parking and an inviting complementary entrance to the grave quarter in the northeast corner and make sure that the accessibility between the parking, the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove is good according to the requirements from Stockholms stad
- >> Strengthen the borders and give the new Ash Burial Site and Ash Burial Grove

boundaries without taking away the view over Lake Drevviken or the pond. The new boundaries should work during both winter and summer

- >> Connect Area 12 to the new path between the main entrance and the entrance in the northwest corner and connect the Ash Burial Grove and the Ash Burial Site to one another. The paths should be i natural materials such as rock flour
- >> Make the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove meeting points with central spots for collecting the vistitors focus. Use the pond as a landmark and put vertical fountains in it to strengthen the lines of collimation
- >> Give the area new equipment, such as benches and lighting, and a new service station. Place the benches both in sunny and shady spots with opportunity to sit alone or with others with a look over the pond or Drevviken
- >> Use the existing vegetation and adapt new vegetation to existing conditions. Let an arborist inspect the old Oak Trees, make a plan for the rejuvenation of them and plant bulbs for qualities during all seasons
- >> Choose grass seeds wisely and keep a high maintenance level on the lawns to ensure that they are well maintained and thrivingly green. Make a design with boundaries and placement of stones that gives clarity in where the ashes are buried
- >> Establish a consistent idea about the name plaques and how they should be placed and give the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove a place for decorations, such as candles and flowers, each.

The concept is inspired by Göran Bergquist´s design of the northern part of the graveyard. He wanted the northern part to be seen as several sea meadows divided with vegetation such as trimmed hedges and trees.

The design proposal for Area 12.

The design proposal presents an area with both an Ash Burial Grove and an Ash

Burial Site divided from each other. The Ash Burial Site has standing granite stones showing where the ashes are placed. The stones hold the name plaques in brass. The site is framed by a trimmed hedge of hornbeam that embraces it without excluding the view over the pond or the lake. In the middle a round, central point with benches and a magnificent plantation of perennials are placed. Here the visitor can sit down, contemplate and remember. Around the plantation there are also place for bouquets and candles.

Perspective view over the Ash Burial Site with the pond in the background.

The Ash Burial Grove is placed in the north eastern part of Area 12. Here, rectangular granite screens are holding the name plaques in brass. The screens surround a round central point with benches, a perennial plantation and place for bouquets and candles. The benches give the visitors opportunity to sit with a view over the stream and the pond. The ashes are buried in a lawn framed by trimmed hedges of hornbeam. This clearly shows where it is okay to walk and where it´s not.

Perspective view over the Ash Burial Grove.

In the wet part of the area, on the north side of the pond, a meadow is created planted with different types of bulbs and flowers that thrive in that type of environment. The stream is raised with colorful bulb plantations and a new uplifted path is constructed to give the visitors possibility to walk on both sides of the pond. Here are also benches with a view over the pond and the fountains.

The vegetation already existing in Area 12 is inspected by an arborist and necessary

pruning is done to enhance the vitality and to give the big old trees a longer life. In the northwestern corner of the cemetery a new entrance is placed. It is connected to the main entrance in the east with a new quick path across the cemetery. Here is also a parking with places for five cars for those who have trouble walking and a service station that supports the Ash Burial Grove, the Ash Burial Site and the planned Urn Burial Quarters next to them.

The presentation of the final design proposal resulted in six posters of A1 paper size (841 x 594 mm). I gave the proposal the name “REST BY THE MEADOWS OF THE COVE” (VILA VID VIKENS ÄNGAR) because of the overall character for the Ash Burial Site, the Ash Burial Grove and the Urn Burial Sites as different meadows divided with vegetation. The posters contain plans, conceptual sketches, principal pictures, maps, perspectives and section cuts. The section cuts show the areas topography and the hight of hedges and trees. The perspectives show the different parts, the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove, and give a picture on how it will be perceived and used by visitors.

DISCUSSION AND FINAL WORDS

My design proposal for Skrubba Strandkyrkogård gives the graveyard two missing burial options. It is a small contribution to the 25 000 square meter big graveyard but can make the structure better, enhance the use, attract more visitors and improve the security. While this is a thesis based on an order from Stockholms Kyrkogårdsförvaltning there is a chance that this proposal will be constructed in the future. Therefore it has been important to try to keep it realistic. It also fits with the graveyards architect´s thoughts on keeping it simple taking care of and enhancing the existing qualities.

During the work with this thesis I have been working with a new type of environment. It has been instructively and I have had to think a lot about my language and choices to make it appropriate. I designed the Ash Burial Site and the Ash Burial Grove with inspiration from Inger Berglund and her thoughts on how to design memorial groves. The thoughts helped me understand what was needed to make the Ash Burial Grove and the Ash Burial Site work in their context. The ten thoughts together with the other analyzes helped me create a program The concept where created with inspiration from the graveyards history.

In this thesis, both in the theoretical and practical part, are some error sources. In the theoretical part the perceived demand on Ash Burial Sites and Ash Burial Groves can be exagurated. It is because of the lack of statistics on burials in Ash Burial Sites and Ash Burial Groves. During the work with creating the design proposal error sources has been the time of and the amount of visits on site. The visits where made in february and march and can therefore have given a skew picture of the amount of visitors and how they use the graveyard.

From my literature studies and studies of Ash Burial Places and Ash Burial Groves I have pointed out some questions that need to be studied further. They are:

- >> Combinations of burial places - What can they look like and what rules are applied? How much should we decide about the design?
- >> What does the statistics for burials in Ash Burial Sites and Ash Burial Groves look like (during a period of ten years)
- >> How is the experience from people working in the industry from burials in Ash Burial Sites and Ash Burial Groves? (wider studies)
- >> What reasons are there for the experienced increasing amounts of burials in Ash Burial Sites and Ash Burial Groves?

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	3
SUMMARY.....	4
1. INLEDNING.....	7
PROBLEMFORMULERING.....	7
FRÅGESTÄLLNINGAR.....	7
EXAMENSARBETETS SYFTEN OCH MÅL.....	7
BEGREPPSPRECISERINGAR.....	7
2. METOD.....	8
LITTERATURSÖKNINGAR.....	8
SAMTAL.....	8
E-POSTKONVERSATIONER.....	8
STUDIER AV ASKGRAVPLATSER PÅ TVÅ KYRKOÅRDAR I.....	9
UPPSALA OCH ASKGRAVLUNDAR PÅ SEX KYRKOÅRDAR I	
GÖTEBORGS STIFT	
VAL AV PLATS PÅ SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD.....	9
INVENTERING.....	9
ANALYSER.....	9
GESTALTNING OCH PRESENTATION AV FÖRSLAGET.....	9
3. BAKGRUND.....	10
GRAVSÄTTNING IDAG.....	10
DAGENS GRAVSÄTTNINGSLTERNATIV.....	10
GRAVPLATSER MED GRAVRÄTT.....	10
GRAVPLATSER MED BEGRÄNSAD GRAVRÄTT.....	10
GRAVPLATSER UTAN GRAVRÄTT.....	10
GRAVSÄTTNING PÅ ANNAN PLATS.....	10
GRAVSÄTTNINGSGSTATISTIK.....	10
NATIONELL KREMATIONSSTATISTIK (2012-2013).....	10
STATISTIK FÖR STOCKHOLM.....	10
HUR PÅVERKAR EFTERFRÅGAN MIN GESTALTNING?.....	10
ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR.....	12
ASKGRAVPLATSENS FÖRDELAR.....	12
ASKGRAVLUNDENS FÖRDELAR.....	12
VEM VILL BEGRAVAS I EN ASKGRAVPLATS ELLER.....	12
ASKGRAVLUND?	
BEFINTLIGA ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR I.....	12
STOCKHOLM	
BEFINTLIGA ASKGRAVPLATSER.....	12
BEFINTLIGA ASKGRAVLUNDAR.....	12
EFTERFRÅGAN PÅ NYA ASKGRAVPLATSER OCH.....	12
ASKGRAVLUNDAR NATIONELLT OCH I STOCKHOLM	
4. SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD.....	13
BAKGRUND.....	13

OMRÅDESBESKRIVNING.....	13
GESTALTNINGSIDÉN.....	13
GRAVKVARTER 12.....	13
INFÖR GESTALTNINGEN.....	13
STUDIER AV ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR.....	15
ASKGRAVPLATSER.....	15
UPPSALA GAMLA KYRKOÅRD.....	15
BERTHÅGA KYRKOÅRD.....	15
ASKGRAVLUNDAR.....	15
DONSÖ.....	15
STYRSÖ.....	16
TORSLANDA.....	16
SÄVE.....	16
VÄSTRA KYRKOÅRDEN.....	16
ÖSTRA KYRKOÅRDEN.....	16
SLUTSATSER OCH INFÖR DEN EGNA.....	16
GESTALTNINGEN	
ASKGRAVPLATSER.....	16
ASKGRAVLUNDAR.....	16
ANALYSER FÖR VAL AV PLATS FÖR ASKGRAVPLATS.....	17
OCH ASKGRAVLUND PÅ SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD	
GRAVKVARTER 6.....	17
STYRKOR.....	17
SVAGHETER.....	17
MÖJLIGHETER.....	17
HOT.....	17
UTVÄRDERING.....	17
GRAVKVARTER 12.....	17
STYRKOR.....	17
SVAGHETER.....	17
MÖJLIGHETER.....	17
HOT.....	17
UTVÄRDERING.....	17
GRAVKVARTER 2A.....	17
STYRKOR.....	17
SVAGHETER.....	17
MÖJLIGHETER.....	18
HOT.....	18
UTVÄRDERING.....	18
VAL AV PLATS.....	18
INVENTERING AV GRAVKVARTER 12.....	18
RUMSLIGHET.....	18
VISUELL KONTAKT.....	18
RÖRELSE.....	18
VÄXTMATERIAL.....	18
KLIMATFÖRUTSÄTTNINGAR.....	18
MARKMATERIAL.....	18
MARKUTRUSTNING.....	18
ANALYSER.....	19
ANALYS FÖR SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD.....	19
STYRKOR.....	19
SVAGHETER.....	19
MÖJLIGHETER.....	19
HOT.....	19
ANALYS FÖR ASKGRAVPLATSEN OCH.....	19
ASKGRAVLUNDEN	

STYRKOR.....	19
SVAGHETER.....	19
MÖJLIGHETER.....	19
HOT.....	19
TILL PROGRAM OCH GESTALTNING.....	19
TILL SKRUBBA STRANDKYRKOÅRDS PROGRAM.....	19
TILL ASKGRAVPLATSENS OCH ASKGRAVLUNDENS.....	19
GESTALTNINGSPROGRAM	
BERGLUNDS TIO RÅD.....	19
1. OMSORG, VÄRME, KÄNSLA.....	19
2. LUGN, TYSTNAD.....	20
3. CENTRALPUNKT.....	20
4. TRYGGHET, OSTÖRDHET.....	20
5. UTSIKT, RYMD.....	20
6. VINTERASPEKTEN.....	20
7. FRIHET.....	20
8. TRÄDEN.....	20
9. MARKEN.....	20
10. ANDLIG TYNGD.....	20
TILL PROGRAM OCH GESTALTNING.....	20
PROGRAM.....	21
5. FÖRSLAG.....	22
KONCEPT.....	22
GESTALTNINGEN.....	22
PRESENTATIONEN.....	22
A1-PLANSCHERNA.....	23
GESTALTNINGSFÖRSLAGET.....	24
6. DISKUSSION.....	25
STUDIER, GRAVSÄTTNINGSGSTATISTIK OCH.....	25
EFTERFRÅGAN PÅ ASKGRAVLUNDAR OCH ASKGRAVPLATSER	
GESTALTNINGSGPROCESSEN.....	25
BERGLUNDS TIO RÅD.....	25
OMSORG, VÄRME, KÄNSLA.....	25
LUGN, TYSTNAD.....	25
CENTRALPUNKT.....	25
TRYGGHET, OSTÖRDHET.....	25
UTSIKT, RYMD.....	25
VINTERASPEKTEN.....	25
FRIHET.....	25
TRÄDEN.....	26
MARKEN.....	26
ANDLIG TYNGD.....	26
SLUTSATS.....	26
ARBETSGPROCESSEN.....	26
GESTALTNINGSGS MÅL.....	26
FELKÄLLOR.....	26
TEORI.....	26
GESTALTNING.....	26
SLUTSATSER.....	26
INTRESSANTA ÄMNER FÖR VIDARE UNDERSÖKNINGAR.....	26
7. REFERENSER.....	27

1. INLEDNING

Då jag under utbildningen till landskapsarkitekt arbetat praktiskt med kyrkogårdsförvaltning känns det både spännande och utvecklande att i detta examensarbete göra ett gestaltungsförslag för en del av en kyrkogård.

Under en växtgestaltningkurs kom jag i kontakt med Nicklas Edell på Stockholms kyrkogårdsförvaltning. Han var intresserad av att handleda ett examensarbete och föreslog Skrubba Strandkyrkogård i Tyresö kommun som lämplig plats för en gestaltning. Kyrkogården har idag låg användning och är i behov av kompletterande gestaltning, omvårdnad och trygghet då den upplevs otrygg kvälls- och nattetid.

För att möta den stora inflyttningen till Stockholm krävs enligt Edell¹, inte bara fler bostäder utan även fler begravningsplatser. Här blir Skrubba Strandkyrkogård, med sitt natursköna läge vid sjön Drevviken nära Tyresö, viktig. Kyrkogården har ett i Stockholm centrumnära läge och kommer att spela en viktig roll i framtiden. För att fler ska vilja begravas på Skrubba Strandkyrkogård blev min uppgift att gestalta en askgravplats och en askgravlund för gravsättning på kyrkogårdens nordvästra del. Gestaltningen har behandlats utifrån Inger Berglunds tio råd om hur man bäst planerar och gestaltar en minneslund ur boken *“Kyrkogårdens meditativa rum, besöket, upplevelsen, gestaltningen”* (1994).

Karta över Skrubba Strandkyrkogård med gravkvarter 12, området för den nya askgravplatsen och askgravlund, utmarkerat. © Stockholms stad.

Utgångspunkten till examensarbetet är att det kan betraktas som ett uppdrag från Stockholms kyrkogårdsförvaltning. Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för begravningsverksamheten i Stockholms kommun. För att fler ska vilja begravas på Skrubba Strandkyrkogård kan den kompletteras med en askgravplats respektive askgravlund. Som ett led i att askgravsättning blir en allt vanligare gravsättningsform

(Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF) 2013, s. 7) har förvaltningen uttryckt en önskan om att gravkvarteret görs till en askgravplats och en askgravlund. Mitt uppdrag blev därför att göra ett gestaltungsförslag.

Platsen ska tillgänglighetsanpassas. Utöver det är uppdraget fritt utformat där inga begränsningar finns varken vad det gäller utformning eller ekonomi. På Skrubba Strandkyrkogård är kulturmiljölagen inte applicerbar då kyrkogården är anlagd efter år 1940.

Via uppdragsgivaren fick jag tillgång till kartunderlag, historisk information och projekteringsfiler.

PROBLEMFORMULERING

Den övergripande problematiken är behovet av en kompletterande gestaltning på grund av kyrkogårdens låga användning. Den låga användningen är enligt Edell¹ i sin tur till följd av låg efterfrågan på befintliga gravskick. Vid undersökning av platsen konstaterades även undermålig struktur, omvårdnad och otrygghet. De tre är faktorer som kan förbättras med gestaltning. I kombination med införandet av kompletterande gravskick blir det i detta arbete en gestaltning där Skrubba ges en askgravplats och en askgravlund.

I och med Skrubba Strandkyrkogårds närhet till Stockholms centrala delar finns möjlighet att kompletteringsgestalta kyrkogården för att göra den populär och välanvänd i framtiden.

FRÅGESTÄLLNING

>> Vilken utformning och gestaltning kan askgravplatsen och askgravlundens på kyrkogården ges för att Skrubba Strandkyrkogård ska bli ett attraktivt val för askgravsättning i framtiden?

EXAMENSARBETETS SYFTEN OCH MÅL

Syftet med arbetet är att utforma och gestalta en askgravplats och en askgravlund på Skrubba Strandkyrkogård med inspiration av Inger Berglunds tio råd om hur man bäst planerar och gestaltar en minneslund.

Målet är att genom utformning och gestaltning göra den nya askgravplatsen och askgravlundens till trygga, trivsamma och omsorgsfullt utformade platser att minnas på som är väl ämnade för sina syften för sorgebearbetning. Gestaltungsförslaget ska uppfylla kraven på tillgänglighet och komma Stockholms kyrkogårdsförvaltning till nytta för ett framtida genomförande. Förslaget ska även kunna vara till nytta för både yrkesverksamma landskapsarkitekter och kyrkogårdsarbetare. Arbetet presenteras i form av sex A1-planscher som beskriver gestaltungsförslaget medan denna skriftliga rapport i A3-format innehåller arbetets syfte, metod, en bakgrund kring de aktuella gravskicken och Skrubba Strandkyrkogård samt en redogörelse för studier av askgravplatser på två kyrkogårdar i Uppsala samt askgravlunder på sex kyrkogårdar i Göteborg. Rapporten innehåller även en reflektion och diskussion kring arbetsprocessen för framtagandet av gestaltungsförslaget.

BEGREPPSPRECISERINGAR

Nedan redovisas hur de viktigaste förekommande begreppen definieras.

Allmän begravningsplats - Med en allmän begravningsplats menas en begravningsplats som anordnas av församlingar, kommuner eller av det allmänna (Stad & Land 2014, s. 12).

Askgravlund - Enligt rapporten *“Begrepp i begravningsverksamhet”* (2014) är en askgravlund ett gemensamt gravområde för gravsättning av aska. Askgravlundens har en gemensam plats för namnen på de gravsatta och för utsmyckning. En gravplats här upplåts utan gravrätt (Stad & Land 2014, s. 28). För mer information om askgravlunder se sidan 10 och 13.

Askgravplats - En askgravplats är en gravplats för aska/urnor med möjlighet för de gravsatta att vila familjevis och med begränsad gravrätt (Stad & Land 2014, s. 26). För mer information om askgravplatser se sidan 10 och 13.

Begravningsavgift - Med begravningsavgift menas den avgift som via skatt går till kostnader “för att hålla begravningsplatsen i ordnat och värdigt skick” samt för :

“- gravplats eller motsvarande på allmän begravningsplats under en tid av 25 år,
- gravsättning inklusive gravöppning, återfyllning och iordningställande av öppnad grav,
- transporter från det att huvudmannen övertagit ansvaret för stoftet till dess att gravsättning har skett, med undantag av transport för gravsättning utanför huvudmannens område, om inte transporten beror på ett avtal om tillhandahållande av särskilda gravplatser,
- kremering,
- lokal för förvaring och visning av stoftet, samt
- lokal för begravningsceremoni utan religiösa symboler. Lag (1999:306).”

(Stad & Land 2014, s. 10)

Dödsbo - Med ett dödsbo menas ägaren till det den avlidna lämnat efter sig (Nationalencyklopedin 2015). I de fall dödsbo nämns i detta arbete menas den eller de som ordnar med den avlidnes begravning och gravsättning.

Församlingsbo (samfällighetsbo) - I *“Begrepp i begravningsverksamhet”* (2014) står att församlingsbor är de som “tillhör samfundet och som är bosatta inom församlingens geografiska område (territoriell församling). En församling kan också vara en enhet eller ett samfund, som oberoende av territoriell gemenskap har bildats för religiösa behov (personell eller icke-territoriell församling)” (Stad & Land 2014, s. 9). Med församlingsbor menas i detta arbete de människor som tillhör ett samfund och som är bosatta inom församlingens geografiska område.

Gravanordning - En gravanordning är en anordning som sätts upp för att markera ut en gravplats. Det kan till exempel vara en gravsten eller ett kors (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013)

Gravbok - Gravboken förs av kyrkogårdsförvaltningen. Här skrivs detaljer ned kring gravsättning på upplåtna gravplatser. Vid gravsättning anges namn och personnummer på den gravsatta, dödsdag och hemort, datum för gravsättningen samt läget inom gravplatsen (Stad & Land 2014, s. 15).

Gravbrev - “Gravbrevet är ett utdrag från gravboken, ett kvitto, på innehavet av rätten till gravplatsen” (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 113)

Gravkarta - En gravkarta är enligt Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation en karta som visar samtliga gravplatser, även gemensamma gravplatser, inom en begravningsplats (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 113). I detta arbete skrivs specifikt om askgravplatser och askgravlunder, vars gravplatser även de de noteras på gravkartorna. Askgravplatsens gravplatser ritas in detaljerat medan

¹ Nicklas Edell, Stockholms kyrkogårdsförvaltning, den 16:e december 2014.

askgravlunden ritas in som helhet.

Gravkvarter - Ett gravkvarter är ett område inom en begravningsplats med flera gravplatser eller gravområden. Gravkvarteret är numrerat eller namngivet (Stad & Land 2014, s. 25). På Skrubba Strandkyrkogård har gravkvarteren inte några namn utan är numrerade.

Gravplats - En plats ”för gravsättning av en avliden” med ”utrymme för en eller flera gravar” (Movium 2005, s. 4).

Gravrätt - Med gravrätt menas en plats som upplåts för gravsättning. Upplåtelsen sker från kyrkogårdsförvaltningen till gravrättsinnehavaren och innefattar att gravrättsinnehavaren tar på sig ansvaret att hålla gravplatsen i ett ordnat och värdigt skick. Gravrättsinnehavaren får rätt att bestämma om gravsättning, utformning och utsmyckning (Stad & Land 2014, s. 16).

Gravrättsinnehavare - Den eller de personer som innehar en gravrätt (Stad & Land 2014, s. 18).

Gravskötsel - Service som erbjuds av kyrkogårdsförvaltningen för att hålla en gravplats i ett ordnat och värdigt skick (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 154). Här ingår tillexempel vattning, ogrärens och så vidare.

Gravsättning - Gravsättning definieras som: ”Placering av stoft eller aska inom en bestämd gravplats eller inom ett gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser eller utströende av aska i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats” (Stad & Land 2014, s. 19). Vid de tillfällen i detta arbete då gravsättning nämns i samband med en askgravplats så gäller att askan placeras inom en bestämd gravplats. Vid de tillfällen då det istället nämns i samband med en askgravlund så gäller att askan placeras inom ett gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser.

Huvudman - Huvudmannen är en församling inom Svenska kyrkan eller en kommun som anordnar och sköter allmänna begravningsplatser inom ett visst geografiskt *område (Stad & Land 2014, s. 9). För huvudmannens övriga uppgifter se förklaringen av *begravningsavgift*.

Krematorium - Med ett krematorie menas en organisation och byggnad avsatt för *kremering*.

Kremering - ”Förbränning av stoft efter en avliden” (Stad & Land 2014, s. 46).

Kyrkogård - En kyrkogård är en ”begravningsplats invid en kyrka” (Movium 2005, 3). Vid Skrubba Strandkyrkogård ligger dock ingen kyrka. Det gör platsen teoretiskt sett till en begravningsplats. En begravningsplats är ett ”område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska” (Movium 2005, s. 3).

Minneslund - En minneslund är ett gemensamt gravområde där aska grävs ner eller strös ut anonymt. Området har en gemensam utsmyckningsplats (Movium 2005, s. 6). Här används definitionen med ett tillägg. De begravdas anhöriga är inte gravrättsinnehavare i lundarna då kyrkogårdsförvaltningarna helt tar hand om skötseln.

*Upplåtelse*tid - Upplåtelse

Urngravplats - Med en urngravplats menas en gravplats för urnor (Stad & Land 2014, s. 26).

Utsmyckning - Här menas utplacering av snittblommor och ljus på gravplatsen.

Strandkyrkogård - Med en strandkyrkogård menas en kyrkogård belägen nära ett vattendrag. I detta fall syftas på Skrubba Strandkyrkogård i Tyresö kommun som ligger vid Drevvikens strand.

Entréskylt vid Skrubba Strandkyrkogård. Foto: Hanna Johansson 2015.

2. METOD

För att ge arbetet en bra grund gjordes en bakgrund om dagens gravsättningsalternativ med extra vikt på askgravplatser och askgravlundar. Efterfrågan på gravskicken undersöktes och en text sammanställdes kring Skrubba Strandkyrkogård. Till bakgrunden genomfördes även studier som undersökte askgravplatser på två kyrkogårdar i Uppsala och askgravlundar på sex kyrkogårdar i Göteborg. Studierna tillsammans med övrig bakgrund gav inspiration och tips till det egna gestaltningsförslagets program.

Mitt uppdrag blev att gestalta en askgravplats och en askgravlund i ett vattensjukt område som inte tillåter kistbegravningar. Gestaltningsprocessen genomfördes i stegen; inventering, analys, program, koncept och förslag.

Analyserna innehöll styrkor, svagheter, möjligheter och hot

samt Inger Berglunds tio råd om hur man bäst planerar och gestaltar en minneslund ur boken “*Kyrkogårdens meditativa rum, besöket, upplevelsen, gestaltningen*” (1994).

LITTERATORSÖKNINGAR

För att inhämta information om Skrubba Strandkyrkogård och de för gestaltningsförslaget aktuella gravskicken genomfördes tre litteratursökningar. Sökningarna användes även för att finna råd att ta stöd i vid gestaltningen och för att se hur de tidigare arbeten som behandlat gestaltningar på kyrkogårdar ser ut.

I den första sökningen; där information om Skrubba Strandkyrkogård och askgravplatser och askgravlundar togs fram; användes sökorden: *Skrubba + Strandkyrkogård, Gemensam + Askgravplats* och *Gemensam + Askgravlund*. Sökningen gjordes i Google.

I den andra litteratursökningen söktes efter råd för avstamp i vid gestaltning. Här användes sökorden: *Miljöpsykologi + Sorg*. Sökningen gjordes i Primo och Artikelsök. En sökning på sökorden *Sorg + Gestaltning* gjordes även i Google.

För att se hur andra studenter som gestaltat på kyrkogårdar lagt upp sina arbeten samt för att få inspiration till litteratur att basera gestaltningen på genomfördes en sökning i Epsilon. Sökorden som användes var: *Gestaltningsförslag + Kyrkogård, Gestaltningsförslag + Askgravlund, Gestaltningsförslag + Askgravplats, Miljöpsykologi + Sorg* och *Gestaltning + Sorg*.

Förutom litteratur som inhämtades vid litteratursökningarna användes även litteratur från tidigare kurser och litteratur som handledare, uppdragsgivare och andra kontakter tipsat om.

SAMTAL

För att få information om Skrubba Strandkyrkogård och för att förstå grundförutsättningarna för gestaltningen samtalade jag med Nicklas Edell, landskapsarkitekt på Stockholms kyrkogårdsförvaltning. Edell bad mig se över gestaltningen kring dammen; en meditationsplats som ska kompletteras med plats för urnor, en askgravplats och en askgravlund. Han tillhandahöll muntlig information och underlag i form av kartor, historik och projekteringsfiler.

För att lära mig mer om askgravplatser på Uppsalas kyrkogårdar samtalade jag med Tord Engström, kyrkogårdschef på Uppsala kyrkogårdsförvaltning. Engström tillhandahöll muntlig information om askgravplatserna på Uppsala Gamla Kyrkogård och Berthåga Kyrkogård.

För att få information om efterfrågan på askgravplatser och askgravlundar nationellt samtalade jag med Ronnie Holm på Sveriges Kyrkogårds och Krematorieförbund (SKKF).

E-POSTKONVERSATIONER

För att få information om dagens gravsättningsalternativ, askgravplatser, askgravlundar och hur gravsättningen i sådana går till samt gravsättningsstatistik för de senaste åren höll jag via mail kontakt med Eva Grönwall och Ann-Britt Sörensen. Eva Grönwall är trädgårdsingenjör och jobbar med kyrkogårdsfrågor på Svenska Kyrkans Begravning- och Kyrkogårdsverksamhet medan Ann-Britt Sörensen jobbar med kyrkogårdsfrågor på SLU i Alnarp och på Movium. Grönwall tillhandahöll information om Sveriges olika gravskick och tipsade om SKKFs kremationsstatistik (2012-2013) medan Sörensen bidrog med slutsatser från den egna avhandlingen om askgravplatser.

För att lära mig mer om askgravlundar på Göteborgs kyrkogårdar höll jag via mail

kontakt med Marie Louise Nord, planeringsingenjör på Göteborgs kyrkogårdsförvaltning. Nord gav information om askgravlundar på sex kyrkogårdar i Göteborg; på Donsö, på Styrösö, i Säve, i Torslanda och på Västra och Östra kyrkogårdarna. Hon bidrog även med bildmaterial.

STUDIER AV ASKGRAVPLATSER PÅ TVÅ KYRKOGÅRDAR I UPPSALA OCH ASKGRAVLUNDAR PÅ SEX KYRKOGÅRDAR I GÖTEBORGS STIFT

Studierna genomfördes för att ge en förståelse för hur askgravplatser och askgravlundar kan se ut i andra större städer än Stockholm och för att ge inspiration till den egna gestaltningen. Studiebesök genomfördes på askgravplatser på två kyrkogårdar i Uppsala och information inhämtades om askgravlundar på sex kyrkogårdar i Göteborg. Kyrkogårdarna i Uppsala var Uppsala Gamla Kyrkogård och Berthåga Kyrkogård medan kyrkogårdarna i Göteborg var kyrkogårdar på Donsö, Styrösö, i Säve, i Torslanda och Västra och Östra kyrkogårdarna. Uppsala och Göteborg valdes som två av Sveriges fem största tätorter. Då ingen av Sveriges fem största tätorter specialiserat sig på både askgravplatser och askgravlundar valdes två orter. Göteborg valdes för sin stora satsning på askgravlundar medan Uppsala valdes för sina flertal askgravplatser. I Uppsala undersöktes askgravplatser på Uppsala Gamla Kyrkogård på grund av kyrkogårdens långa historia och centrala placering medan askgravplatser på Berthåga Kyrkogård undersöktes för kyrkogårdens korta historia och dess placering i utkanten av staden. I Göteborg undersöktes stadens alla befintliga askgravlundar. Askgravlundarna ligger både centralt i innerstaden och en bit utanför den, till exempel på några av öarna.

Askgravplatserna fotodokumenterades. På grund av det långa avståndet till Göteborg införskaffades information om de aktuella askgravlundarna genom kontakt med Marie Louise Nord, planeringsingenjör på Göteborg kyrkogårdsförvaltning. Nord e-postade information om och bilder på de aktuella askgravlundarna.

I studierna undersöktes askgravplatsernas och askgravlundarnas rumsligheter, omgivningar, symboler, smyckningsplatser och namngivning av gravsatta.

VAL AV PLATS PÅ SKRUBBA STRANDKYRKOGÅRD

För att undersöka kyrkogårdsförvaltningens utvalda plats för askgravplatsen och askgravlundan genomfördes övergripande analyser för tre möjliga placeringar på kyrkogården, inklusive placeringen i gravkvarter 12 i kyrkogårdens nordvästra del. Analyserna behandlade placeringarnas: styrkor, svagheter, möjligheter och hot.

Placeringarna utvärderades sedan och beslut togs kring den valda platsens lämplighet för anläggandet av en askgravplats och en askgravlund.

INVENTERING

Inventeringen på kyrkogården och den tilltänkta platsen för gestaltningen genomfördes vid tre besök; tisdagen den 16:e december, fredagen den 23:e januari och måndagen den 26:e februari. Den första inventeringen bestod i att försöka få en överblick över kyrkogården och att förstå de rumsliga sambanden och det andra besöket bestod i detaljstudier av den utvalda platsen och dess material inklusive växtmaterial och utrustning. Parametrarna skugga/sol och vind/lä undersöktes också. Vid det tredje besöket bestämdes avgränsningen för askgravplatsen och askgravlundan mer specifikt.

De tre platsbesöken genomfördes mellan klockan 12.30 och 15.00. Vid slutet av det första besöket hade det börjat skymma och jag kunde förstå hur kyrkogården upplevs i avsaknad av dagsljus. Besökarrantalet på kyrkogården var lågt vid de tre platsbesöken. Men jag kunde ändå skapa mig en uppfattning om besökarnas rörelsemönster med hjälp av de spår som fanns i snön och på de blöta gångarna och gräsmattorna.

Som komplettering till inventeringen på plats gjordes ytterligare en inventering utifrån kartor och flygfoton från Stockholms kyrkogårdsförvaltning, Stockholms stad och Lanmäteriet. Mätdata från SMHI och Riksförbundet för Svensk Trädgård undersöktes också.

ANALYSER

För att skapa en askgravplats och en askgravlund lämpiga för sorg och sorgebearbetning använde jag mig av Inger Berglunds tio råd om hur man bäst planerar och gestaltar en minneslund vid analyserandet av området för askgravplatsen och askgravlundan. Analysen har kombinerats med en analys med styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Detta för att skapa en askgravplats och en askgravlund med god struktur som hänger väl ihop med kyrkogårdens övriga delar.

ANALYS BASERAD PÅ BERGLUNDS TIO RÅD OM HUR EN MINNESLUND SKA PLANERAS & GESTALTAS
Här följer en sammanfattning av Inger Berglunds tio råd till arkitekten vid utformning av kyrkogårdens meditativa rum:

1. *Omsorg, värme, känsla*
2. *Lugn, tystnad*
3. *Centralpunkt*
4. *Trygghet, ostördhet*
5. *Utsikt, rymd*
6. *Vinteraspekten*
7. *Frihet*
8. *Träden*
9. *Marken*
10. *Andlig tyngd*

För mer information om råden se sidan 23 i boken “*Kyrkogårdens meditativa rum, besöket, upplevelsen, gestaltningen*” (Berglund, 1994).

GESTALTNING OCH PRESENTATION AV FÖRSLAGET

Här följer en förklaring av hur gestaltningen och presentationen av förslaget togs fram.

GESTALTNINGSPROGRAM OCH KONCEPT

Ett gestaltningsprogram, framtaget efter studierna av askgravlundarna och askgravplatserna samt inventerings- och analysskedena, hjälpte till i övergången mot ett färdigt gestaltningsförslag. Programmet bestod av en lista med de viktigaste punkterna att ta med inför gestaltningen av askgravplatsen och askgravlundan. Baserat på programmet togs ett koncept fram. Konceptet, “STRANDÄNGAR”, gav inspiration till gestaltningen från den stora till den lilla skalan och gav svar på hur gestaltningsproblem skulle lösas.

GESTALTNINGEN

Gestaltningen utformades genom 2D-skisser i AutoCAD och 3D-skisser i SketchUp. Efter grova skisser i AutoCAD gjordes skisserna om till detaljerade ritningar innan de överfördes till SketchUp för skapandet av en 3D-modell. I SketchUp undersöktes de båda gravskickens rumsligheter och skalor. Höjden på häckar och siktlinjer lades extra vikt vid. Efter noggranna flygningar genom modellen kunde justeringar till exempel göras i placeringen av askgravlundens smyckningsplats, stenar för namnplaketter och sittplatser. 3D-modellen låg också till grund för de perspektiv som redovisas på planscherna. Gestaltningen färglades i Photoshop.

PRESENTATIONEN

Presentationen av förslaget är en viktig del av examensarbetet och har därför fått stor

plats. A1-planscherna togs fram i Adobe InDesign där det infogade materialet i form av kartbilder, perspektiv, skisser, illustrationsplaner, konceptskisser, principskisser, illustrationsplaner, sektioner, detaljutsnitt och vyer togs fram i AutoCAD och Adobe Photoshop.

3. BAKGRUND

Här följer en bakgrund som innehåller information om gravsättning idag och askgravplatser och askgravlundar.

GRAVSÄTTNING IDAG

Här följer en inblick i år 2015 års gravsättningsalternativ, mer ingående information om askgravplatsen och askgravlunden som gravsättningsplatser och gravsättningsstatistik för att ge en uppfattning om efterfrågan av sådana gravskick.

DAGENS GRAVSÄTTNINGSSALTERNATIV

År 2015 finns det ett flertal olika gravsättningsalternativ att välja mellan och de delas enligt Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation (2013, s. 109) in i gravplatser med gravrätt, gravplatser med begränsad gravrätt och gravplatser utan gravrätt. Nedan följer förklaringar från samma skrift (*“Handbok för begravningsverksamheten”*, s. 109-111) av de tre typerna och de gravplatser som räknas till dem. En sammanfattning av gravplatserna och deras förutsättningarna kan också ses i tabellen på sidan 11.

GRAVPLATSER MED GRAVRÄTT

För gravplatser med gravrätt gäller att upplåtelsetiden är 15 till 50 år eller för alltid. Upplåtelsen är kostnadsfri i 25 år, men vid förnyelse utan ny gravsättning tas en avgift av gravrättsinnehavaren. Gravplatser med gravrätt markeras ut på gravkartan och noteringar görs i gravboken.

På gravplatser med gravrätt gäller att möjlighet finns för gravrättsinnehavare att sätta upp gravstenar eller liknande samt att smycka gravarna. Utsmyckning kan till exempel vara planteringar. Innehavarna ansvarar dock för att gravarna hålls i ett vårdat och värdigt skick. Gravplatser med gravrätt är kistgravplatser och urngravplatser.

KISTGRAVPLATSER

Kistgravplatser har plats för en eller flera kistor med avlidna där kistorna ofta kan placeras på varandra. Minsta djup till nedsatt kista måste dock vara en meter från marken sett och gravmåttet är vanligast 1,25 x 2,5 meter.

URNGRAVPLATSER

Urngravplatser har plats för en eller flera urnor med aska. Det vanligaste gravsättningsdjupet är 0,8-1 meter med minst 0,5 meter jord ovan urnan till markytan. Standardmåttet på graven är 1,25 x 1,25 meter.

GRAVPLATSER MED BEGRÄNSAD GRAVRÄTT

Gravplatser med begränsad gravrätt angående gravanordning, utsmyckning och skötsel upplåts precis som gravplatser med gravrätt på 15 till 50 år eller för alltid. Den första upplåtelsen ligger dock på 25 år. Här betalar dödsboet eller anhöriga för en namnplatta, skötsel, renhållning och underhåll under upplåtelseiden. Vid ytterligare gravsättning efter den första tas en avgift för omgjutning av platta, komplettering av namnplatta och förlängning av skötsel. Gravrätten förlängs dock automatiskt. Gravplatser med begränsad gravrätt är askgravplatser och kolumbarier/urnmurar.

ASKGRAVPLATSER

En askgravplats har plats för en till fyra askor. Här grävs askan ned med eller utan hölje, gravplatsen markeras ut på gravkartan och en notering görs i gravboken. På askgravplatsen ser kyrkogårdsförvaltningen till att de allmänna ytorna och

gravplatserna hålls i ett vårdat och värdigt skick. Det behöver alltså inte anhöriga se till. Däremot finns det, för anhöriga och besökare, möjlighet att smycka gravplatserna med snittblommor och ljus.

KOLUMBARIER/URNMURAR

Gravsättning i ett kolumbarium sker inomhus medan gravsättning i en urnmur sker utomhus. Ett fack i ett kolumbarium/en urnmur kan rymma en eller flera urnor av beständigt material. Urnorna måste vara beständiga för att man vid utgången och icke förlängd gravrätt ska kunna tömma facket. Vid utgången gravrätt, ofta efter 25 år, gravsätts askan anonymt någonstans på begravningsplatsen medan urnan förstörs.

GRAVPLATSER UTAN GRAVRÄTT

Gravplatserna utan gravrätt är inritade som helhet på gravkartor och noterade i gravboken. Utmarkering av enskilda gravplatser görs dock inte. Kyrkogårdsförvaltningen vet däremot vart gravsättning skett för att man inte ska gräva där aska redan ligger. Här ansvarar förvaltningarna för lundarna och att planteringarna sköts. Gravplatser utan gravrätt är askgravlundar och minneslundar.

ASKGRAVLUNDAR

Askgravlunden är en utveckling av minneslunden med lägre anonymitet. Här får de anhöriga närvara vid gravsättningen, men utan att gravsättningen görs familjevis i en bestämd grav. Istället tillämpas turordning som i en minneslund. Askan grävs ned med eller utan ett lättnedbrytbart hölje.

I askgravlunden finns möjlighet för anhöriga och besökare att smycka med snittblommor och ljus på en av förvaltningen iordningställd utsmyckningsplats. Ibland förekommer en plats med namn på de gravsatta. Namnplattorna betalas av dödsboet eller de anhöriga.

MINNESLUNDAR

I en minneslund grävs den avlidnas aska ned med eller utan ett lättnedbrytbart hölje eller strös ut på en utvald plats. Vid begravingar i minneslundar närvarar de anhöriga inte, vilket gör det mer anonymt.

Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för minneslunden och eventuella planteringar och ser till att en utsmyckningsplats finns för anhöriga och besökare att placera ut ljus och snittblommor vid. Förvaltningen sköter även städning och underhåll.

GRAVSÄTTNING PÅ ANNAN PLATS

Förutom de mer traditionella gravsättningsalternativen på anordnade begravningsplatser finns möjlighet att sprida askan på annan plats. Annan plats kan till exempel innebära havet. För att kunna göra det måste länsstyrelsen först godkänna en ansökan inskickad av dödsboet eller de anhöriga till den avlidna. Länsstyrelsen bestämmer vid godkänd ansökan var och hur askan får spridas. Spridning tillåts bara i vissa län, såsom Stockholms län och Västra Götalands län.

GRAVSÄTTNINGSSSTATISTIK

För att få en uppfattning om hur Sveriges invånare idag vill gravsättas kan man läsa SKKFs *“Kremationsstatistik 2012”* och *“Kremationsstatistik 2013”* för hela landet. Nedan följer en sammanställning av kremationsstatistik nationellt mellan åren 2012-2013. Sammanställningen visar hur efterfrågan på kremering och gravsättning i askgravplatser och askgravlundar sett ut och ser ut idag. Efterfrågan av gravsättning i askgravplatser och askgravlundar har också undersökts genom samtal med Ronnie Holm på SKKF och Nicklas Edell på Stockholms kyrkogårdsförvaltning.

NATIONELL KREMATIONSSTATISTIK (2012-2013)

I SKKFs *“Kremationsstatistik 2012”* och *“Kremationsstatistik 2013”* kan man läsa om kremationsstatistiken nationellt. Här kan man få en uppfattning om det

procentuella antalet kremerade av antalet avlidna i Sverige för år 2012 och 2013. Man kan också följa siffran bakåt i tiden till och med år 1990.

Statistiken visar tydligt att antalet avlidna som kremerades ökade markant mellan år 1990 och 2013. I landet i stort ökade antalet med 25 % (60 % till 85 %) . Förändringen var dock än mer makant i orter utan egna krematorier, mindre orter på landsbygden. Här var den procentuella utvecklingen hela 30 % (45 % till 75 %). Jämfört med landsbygdens orter så upplevde de större städerna även de en ökning. Men den var bara blygsamma 5 % (SKKF 2013, s. 7)). Utvecklingen kan ses i grafen på sidan 11.

Att kremeringen ökat de senaste åren är tydligt. Men hur fördelar sig askan från kremeringen på de olika sorternas gravplatser? Statistiken är inte fullständig då den inte tar med gravsättning i urngravplatser i beräkningen. Men av den aska som blir kvar säger rapporterna att den största delen gravsätts i minneslundar. Enligt SKKF gravsattes hela 82 % av den kvarvarande askan i minneslundar år 2013. De resterande procenten fördelade sig som 9,8 % i askgravplatser och 7,8 % i askgravlundar (SKKF 2013, s. 8).

Trots att statistiken inte räknar med aska som går till urngravplatser och inte heller räknar in aska till församlingsbor/samfällighetsbor som inte begravs i de egna krematorieorterna, så hjälper den till att utröna en trend. År 2012, första året då askgravplatser och askgravlundar fanns med i SKKFs kremationsstatistik, ser vi att procenttalet över antalet begravda i minneslundar är 83 %. Resterande fördelade sig som 8,6 % i askgravplatser och 8,6 % i askgravlundar (SKKF 2012, s. 8). Jämför vi det med siffrorna för år 2013 ser vi en ökning med 1,2 % och 0,8 %, betydligt större ökningar än för minneslundarna som ökade enbart med 0,1%. Trots att statistiken visar en tydlig ökning mellan de två åren måste vi lägga på minnet att antalet gravsatta varierar från år till år och därmed också statistiken. Därför hade det varit säkrare att ha statistik för flera år i följd att jämföra med. Då den nationella statistiken enbart finns till och med år 2013 får vi istället se till branschfolks uppfattning för att kunna säga säkert att efterfrågan ökar. Enligt Ronnie Holm² på SKKF kan man se en stadig ökning av gravsättning i askgravplatser och askgravlundar.

STATISTIK FÖR STOCKHOLM

Då gestaltningsförslaget kommer att placeras på Skrubba Strandkyrkogård i Tyresö kommun utanför Stockholm undrar man naturligtvis hur efterfrågan på askgravplatser och askgravlundar ser ut i Stockholm.

Enligt Edell¹ ökar efterfrågan på gravsättning i askgravlundar och askgravplatser. Men han påpekar att de som begravs i dessa gravskick fortfarande är få jämfört med det totala antalet avlidna i Stockholm. Edell menar att enbart 0,9 % av det totala antalet avlidna läggs till sin sista vila i askgravlundar och askgravplatser. Det är en låg siffra som kan ha olika orsaker. Det kan till exempel bero på att askgravplatserna och askgravlundarna är för få eller att de inte marknadsförs så mycket som i andra städer. Något som är säkert är i alla fall att anläggandet av askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba Strandkyrkogård ger fler möjlighet att gravsättas i dessa gravskick.

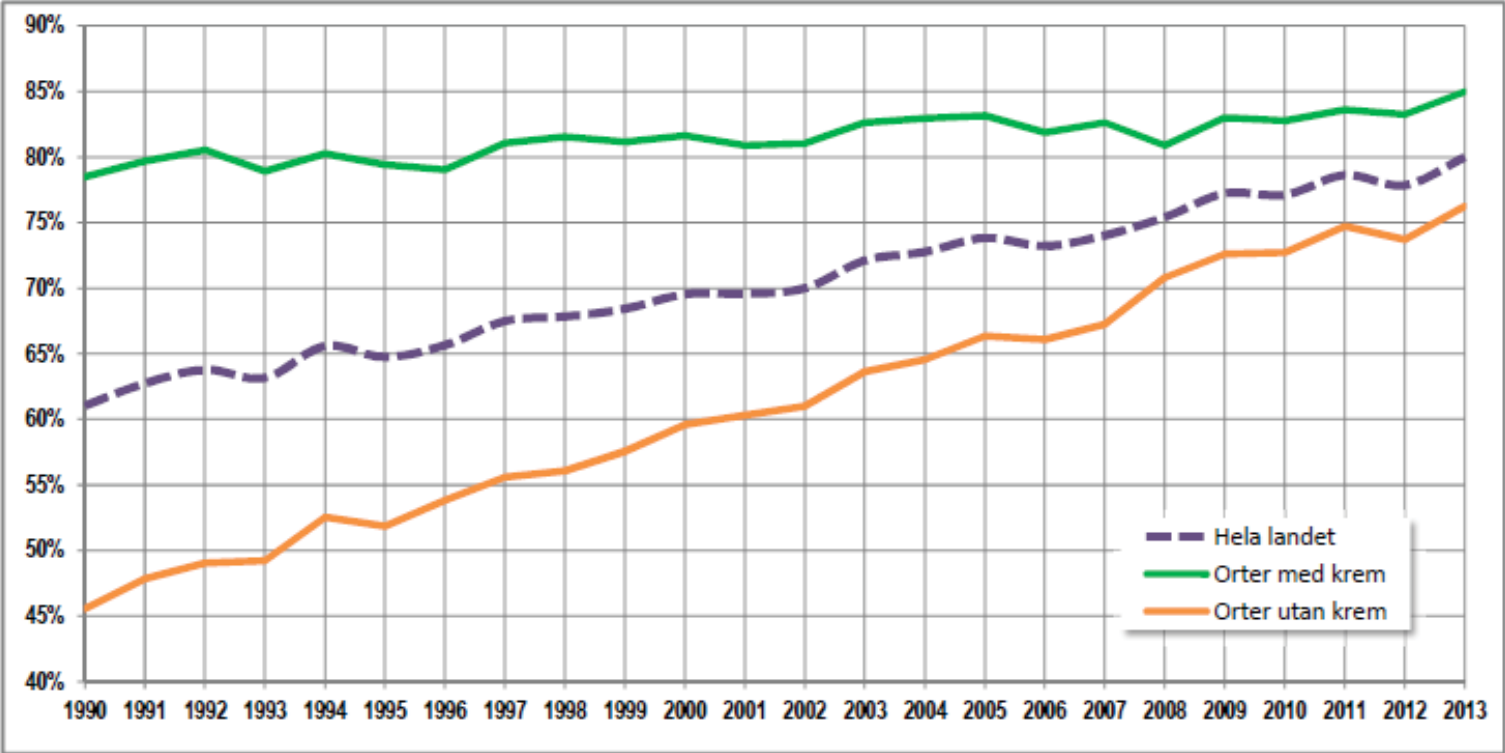
HUR PÅVERKAR EFTERFRÅGAN MIN GESTALTNING?

Efterfrågan på de gravskick, en askgravlund och en askgravplats, som planeras på Skrubba strandkyrkogård påverkar min gestaltning. Gestaltningen påverkas främst av antalet personer som vill gravsättas och av antalet besökare som gravsättningarna genererar. Antal stenstoder/gravstenar som placeras ut, antal tillgängliga parkeringar och antal sittbänkar anpassas till efterfrågan. Då indikationer finns att efterfrågan på gravsättning för tillfället inte är så stor i de två planerade gravskicken så har antalet parkeringar i gestaltningsförslaget anpassats därefter. Antalet parkeringsplatser har diskuterats med Stockholms kyrkogårdsförvaltning.

^[1] Nicklas Edell, Stockholms Kyrkogårdsförvaltning, den 16:e december 2014.

^[2] Ronnie Holm, SKKF, telefonsamtal den 9:e mars 2015.

Den nya parkeringen kan med tiden utvidgas och få fler platser.
Gestaltningförslaget ger en bild av hur stenstoder/gravstenar kan placeras ut vid full beläggning. Till en början behöver inte alla stenar placeras ut . De kan istället placeras ut i en, av förvaltningen, bestämd ordning.

Graf som visar den procentuella utvecklingen av antalet kremerade av gravsatta i Sverige mellan år 1990-2013 © SKKF, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund 2013.

	Med gravrätt		Med begränsad gravrätt		Utan gravrätt		Gravsättning på annan plats
	Kistgravplats, kistor	Urngravplats, urnor	Askgravplats, askor	Kolumbarium/urnmur, urnor	Askgravlund, askor	Minneslund, askor/kistor	Utströende av aska i naturen
Rätt för anhöriga att närvara vid gravsättning	Ja	Ja	Ja	Ja	Oftast	Nej, anonymt gravskick	Ja
Ansvarar för gravanordning	Gravrättsinnehavaren	Gravrättsinnehavaren	Huvudmannen	Huvudmannen	Huvudmannen	Gravanordning finns ej	Gravanordning finns ej
Ansvarar för gravskötsel	Gravrättsinnehavaren	Gravrättsinnehavaren	Huvudmannen	Huvudmannen	Huvudmannen	Huvudmannen	Skötsel behövs inte
Plats för utsmyckning	Enskild	Enskild	Enskild	Enskild	Kollektiv	Kollektiv	Finns inte
Gravrätten kan förlängas och förnyas	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej	Nej	Nej
Notering i gravbok	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej
Gravbrev	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej	Nej	Nej
Inritad på gravkarta/ritning	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja, den kollektiva platsen	Ja, den kollektiva platsen	Nej

Tabell som visar förutsättningarna för de olika gravsättningsalternativen i Sverige.

ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR

Askgravplatser och askgravlundar är enligt Movium (2014) mellanting mellan minneslundar och urngravplatser och samlar fördelarna med de båda gravskicken. Nedan följer en sammanfattning kring askgravplatser och askgravlundar, befintliga askgravplatser och askgravlundar i Stockholm samt efterfrågan på dem.

ASKGRAVPLATSENS FÖRDELAR

Askgravplatsen ger möjlighet för gravsättning av aska enskilt eller familjevis (max fyra personer) i ett område med begränsad gravrätt (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 110). Sörensen³ menar att det är en god lösning för dagens familjemönster. Hon menar också att det fungerar väl med gravrättsinnehavares efterfrågan på skötselfria gravplatser. Enligt Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholms stad (2012) gör den begränsade gravrätten på askgravplatserna att de kvarlevande inte har en grav de behöver bekosta årsvis. Istället bekostas grav och gravsättning via begravningsavgiften och en engångsavgift betalas för ett tyghölje till askan och till graveringen av en namnplatta (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 3). Dessutom sköts gravplatsen av kyrkogårdsförvaltningen. Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för att gravområdet behåller sin utformning i minst 25 år efter att den sista gravsättningen ägt rum (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 2).

Till skillnad från anonymiteten vid gravsättning i en minneslund, som idag enligt Sörensen³ ofta ifrågasätts, blir gravsättningen på en askgravplats mer personlig. Vid gravsättningen får de anhöriga vara med och de gravsattas namn, födelse- och dödsdatum graveras in på en namnplatta som sätts i anslutning till graven (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 2).

Askgravplats på Uppsala Gamla Kyrkogård. Foto: Hanna Johansson 2015.

ASKGRAVLUNDENS FÖRDELAR

Askgravlunden är enligt Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation en utveckling av minneslunden med lägre anonymitet (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 111). Här får de anhöriga närvara vid gravsättningen och ofta sätts namnplattor över de gravsatta upp (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 3). Till skillnad från askgravplatsens möjlighet till begravnin familjevis ger askgravlunden dock inte samma möjlighet (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 111). Precis som för askgravplatsen bekostas grav och gravsättning via begravningsavgiften och en engångsavgift tas för namnplattan (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 4).

Askgravlund i Torslanda i Göteborg. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

VEM VILL BEGRAVAS I EN ASKGRAVPLATS ELLER ASKGRAVLUND?

Enligt litteratur från Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation (2013), Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad (2012) och Ann-Britt Sörensen³ tycks anledningarna till gravsättning i askgravplats och askgravlund bland andra vara ekonomiska, hållbarhetsmässiga och tidsmässiga.

Ekonomiskt blir det billigare för dödsboet att gravsätta den avlidna i en askgravplats eller askgravlund jämfört med andra gravsättningsalternativ. Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad (2012) menar att det beror på att enbart en engångskostnad betalas för gravplatsen istället för en återkommande årskostnad som för till exempel kistgravplatser och urngravplatser (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 3,4).

Vid gravsättning i askgravplatser och askgravlundar ingår all skötsel i priset (Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation 2013, s. 110) och anhöriga till en gravsatt behöver inte besöka gravplatsen annat än när tid finns. Det passar till exempel bra för de anhöriga som inte bor i samma stad som den avlidna är gravsatt. Dessutom finns ingen risk för att graven blir ovårdad eller glöms bort med tiden.

Vid placering i en askgravplats eller askgravlund kan plats sparas på kyrkogården, vilket är en fördel när platsbrist råder. Det ger alltså hållbarhetsmässiga fördelar. Vid återanvändning av äldre kistgravplatser; som Erik Ljungberg, Malte Sahlgren och Ann-Britt Sörensen skriver om i *Förtätning av kyrkogårdar* (2014); blir det än mer tydligt att askgravplatser är viktiga beståndsdelar på framtida kyrkogårdar.

De människor som väljer att begravas i askgravplatser och askgravlundar gör det oftast av olika ekonomiska, hållbarhetsmässiga och tidsmässiga anledningar.

BEFINTLIGA ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR I STOCKHOLM

Här följer en sammanställning av befintliga askgravplatser och askgravlundar på Galärvarvskyrkogården, Skogskyrkogården och Norra begravningsplatsen i Stockholm och deras förutsättningar ur de efterlevandes perspektiv.

BEFINTLIGA ASKGRAVPLATSER

Askgravplatser i Stockholms kommun utrustas med en eller flera smyckningsplatser där det ska finnas plats för styckblommor och ljushållare till gravljus under vintermånaderna (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 2). Två begravningsplatser i Stockholm, Galärvarvskyrkogården och Skogskyrkogården, har askgravplatser. På Skogskyrkogården används bronsplattor för gravering och på Galärvarvskyrkogården används granitplattor (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 3).

BEFINTLIGA ASKGRAVLUNDAR

Askgravlundar i Stockholms kommun utrustas med smyckningsplatser med plats för styckblommor och ljushållare till gravljus under vintermånaderna (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 3-4). En askgravlund finns på Norra begravningsplatsen i Stockholm. På askgravlunden används glasplattor för gravering (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 4)

Galärvarvskyrkogårdens askgravplats. ©Kyrkogårdsförvaltningen Stockholms Stad 2012.

EFTERFRÅGAN PÅ NYA ASKGRAVPLATSER & ASKGRAVLUNDAR NATIONELLT OCH I STOCKHOLM

Med grund i nationell kremationsstatistik från SKKF (2012 och 2013), ett samtal med Ronnie Holm² på SKKF, litteratur från Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation (2013) och Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad (2012) samt e-postkonversation med Ann-Britt Sörensen³ dras slutsatsen att efterfrågan på askgravlundar och askgravplatser finns både nationellt och i Stockholm. Stockholms Kyrkogårdsförvaltning har dessutom givit uttryck för ett behov av nya askgravlundar och askgravplatser (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad, s. 3,4). Det gör att slutsatsen blir att det är rimligt att förlägga en ny askgravplats och askgravlund på Skrubba Strandkyrkogård i Tyresö kommun.

Inför gestaltningen av askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba Strandkyrkogård kan slutsatser dras kring utformningen. Slutsatserna baseras på information om befintliga askgravlundar och askgravplatser från Stockholms kyrkogårdsförvaltning (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2012, s. 2-3) samt samtal med Ann-Britt Sörensen³. Slutsatserna är:

>> Platsen måste kunna skötas för att den ska vara estetiskt tilltalande

>> En sammanhållande idé om utformning av namnplattor behövs

>> Askgravplatsen och askgravlunden behöver en till två smyckningsplatser med hållare för styckblommor och gravljus var

² Ronnie Holm, SKKF, telefonsamtal den 9:e mars 2015.

³ Ann-Britt Sörensen, Sveriges lantbruksuniversitet, e-postkonversation den 6:e februari 2015.

4. SKRUBBA STRANDKYRKOÅRD

Nedan följer en bakgrund kring Skrubba Strandkyrkogård, inspiration till gestaltningen av askgravplatsen och askgravlunden på kyrkogården och en inventering, analyser och program för densamma.

BAKGRUND

Skrubba Strandkyrkogård formgavs av arkitekt Göran Bergquist (Bergquist uå, s. 1) och invigdes av borgarrådet Bertil Karlberg år 1996 (Stockholms stad 2014). Kyrkogården tillkom på grund av behovet att anordna fler kistgravplatser i Stockholm (Bergquist uå, s. 1), men processen var lång och utdragen på grund av närboendes oro för områdets friluftsliv. Den process för ny gravmark som startades redan på 1970-talet kunde inte verkställas förrän år 1991 när kyrkogården började anläggas (Östergren 2000). Enligt Edell¹ färdigställdes kyrkogården dock aldrig i den omfattning arkitekten tänkt sig. Skogskyrkogården upptäcktes efter en inventering ha många kistgravplatser kvar, vilket gjorde Skrubba Strandkyrkogård mindre attraktiv.

OMRÅDESBESKRIVNING

Skrubba Strandkyrkogård är 25 hektar stor och ligger på egendomen Skrubba i Tyresö kommun. Kyrkogården ligger sju kilometer söder om Skogskyrkogården, där begravningsceremonierna ofta hålls, och tio kilometer från centrala Stockholm. I väster gränsar den mot sjön Drevviken och i öster mot Vendelsövägen (Stockholms stad 2014). Kyrkogården ligger på Stockholmsåsen (Olsson, u.å.).

Skrubba Strandkyrkogård. © Stockholms stad.

På strandkyrkogården finns plats för cirka 20 000 gravar i olika gravskick (Stockholms stad 2014). I de södra delarna kan gravsättning enligt Edell¹ ske genom nedsättning av kistor och urnor medan de norra, lägre belägna delarnas mark enbart tillåter nedsättning av urnor på grund av högt stående grundvatten. Gravsättningen sker i dagsläget i individuella gravar eller i den befintliga minneslunden med utsikt över Drevviken. Det finns även särskilda gravkvarter för andra trossamfund, till exempel buddhister. (Stockholms stad 2014). Den största delen av de begravda på kyrkogården är enligt Edell¹ människor som vill begravas nära skogen eller på jungfrulig mark.

Kyrkogården är tydligt indelad i en sydlig och en nordlig del där den södra delen är av skogskaraktär med gravar ute i naturen. Den norra delen är till skillnad från den södra mer traditionell med öppna gräsytor med individuella gravplanteringar (Stockholms stad 2014).

GESTALTNINGSIDÉN

Arkitekten Göran Bergquist idé med kyrkogårdens gestaltning var att låta platsens inneboende skönhet och möjligheter tas tillvara. Han sa: “Låt den sköna naturen vara det den är! Anlägg endast det allra nödvändigaste. Betona öppenheten mot sjön” (Bergquist uå, s. 1-2). Tanken var att skötseln också skulle bli minimal (Bergquist uå, s. 1-2). Edell¹ menar att man idag ser Bergquist tankar i hur man hanterar kyrkogården som en biotopkyrkogård.

Gestaltningssidén syns tydligt i kyrkogårdens skogsdel i allt från det storskaliga formspråket och karaktären till detaljerna. De stora tallarna har bevarats och ger platsen en urskogs-känsla. Enligt Bergquist (uå s. 1) är originaldetaljer som bänkar, vattenkar, staket och soptunnor i enkla, slitstarka material och gravsättningen sker mitt ute i naturen.

Till skillnad från skogsdelen i söder är den norra, öppna, gräsbeklädda delen inspirerad av den tidigare användningen som åker och hagmark. Här beskriver arkitekten hur “landskapet sjunker som insidan av en kupad hand ner mot Drevviken” där handen i mitten håller “en liten berghöjd med träd” (Bergquist 2001). Huvudentrén, som markeras av två stora granitblock, fortsätter i den ellipsformade höjdryggen ner mot Drevvikens vatten (Bergquist uå, s. 1). Ovalen ska ge en känsla av stor högtidlighet (Bergquist 2001). Tanken med den norra delen av kyrkogården var att den skulle upplevas som en samling strandnära ängar som delades upp i rum med hjälp av nyplanterade träd och buskar. Träden och buskarna skulle passas in naturligt i landskaper; ekar och askar skulle planteras i väggorsen, enar och rönnar i grupper mitt i kvarteren och lägre fritt växande häckar skulle planteras utmed vägarna. Här har strukturen bara färdigställts för ett fåtal gravkvarter (Bergquist 2001).

GRAVKVARTER 12

Gravkvarter 12, platsen för gestaltningen av askgravlunden och askgravplatsen, var tänkt som en plats för meditation (Östergren 2000). Enligt Kyrkogårdsförvaltningen Stockholms stad anlades först 2002 en damm här med en tillrinnande bäck. Bäckens övergång vid en rest från en stenmur i ett mindre vattenfall som mynnar ut i dammen. I dammen har karpar satts ut (Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad 2002, s. 1).

Enligt Bergquist (2003) har tre pilar planterats vid dammens nordvästra hörn. Han menar att de egentligen inte riktigt passar in i traktens vilda flora men att de kan motiveras eftersom pilar i stor utsträckning har förvildats och blivit karaktärsträd längs Mälarens stränder. Intill dammens stränder planerades också lågväxande växtlighet, i grupper, som skulle slingra sig ner mot vattnet likt exempelvis murgröna eller krypoxbär (Bergquist 2003, s. 1). Övrig mark skulle utgöras av ängsmark med grässorter och sköna ängsblommor (Bergquist 2003, s. 2).

INFÖR GESTALTNINGEN

Här dras slutsatser som är viktiga att ta med sig till gestaltningen av askgravplatsen och askgravlunden utifrån texten kring Skrubba Strandkyrkogård. Nedan följer en lista med fyra viktiga punkter:

>> Utnyttja platsens inneboende kvaliteter; dess öppna karaktär, höjdskillnaderna, bäckens och dammens vatten och utsikten mot Drevviken. Här finns möjlighet att ta fasta på kyrkogårdens naturnära karaktär och närheten till vattnet

>> Använd tanken om platsen som en del av ett landskap med strandnära ängar. Möjlighet finns också att inspireras av befintliga växtförslag

>> Gör utformningen sparsmakad och enkel

>> Detaljerna ska vara enkla och slitstarka

Skrubba Strandkyrkogårds minneslund med smyckningsplats och utsikt över Drevviken. Foto: Hanna Johansson 2015.

Stupan, som är en del av den buddhistiska begravningsplatsen. Foto: Hanna Johansson 2015.

¹ Nicklas Edell, Stockholms kyrkogårdsförvaltning, den 16:e december 2014.

Kyrkogårdens södra del med skogskaraktär. Foto: Hanna Johansson 2015.

Kyrkogårdens norra del med en traditionell karaktär. Foto: Hanna Johansson 2015.

Kyrkogårdens entré sedd från väster med de karaktärsgevande granitblocken som bildar hörnet på ellipsen som sträcker sig ner mot vattnet. Foto: Hanna Johansson 2015.

Dammen i Gravkvarter 12. Foto: Hanna Johansson 2015.

STUDIER AV ASKGRAVPLATSER OCH ASKGRAVLUNDAR

För att få en inblick i hur askgravlundar och askgravplatser kan se ut i andra större städer än Stockholm genomfördes en studie av askgravplatser på två kyrkogårdar i Uppsala och askgravlundar på sex kyrkogårdar i Göteborg. Askgravplatserna återfinns på Uppsala Gamla Kyrkogård och på Berthåga Kyrkogård. Askgravlundarna i Göteborg återfinns på Donsö, på Styrsö, i Säve, i Torslanda och på Västra och Östra kyrkogårdarna. Nedan redovisas resultatet av studien som innefattar uppgifter om askgravplatsernas rumsligheter, omgivningar, symboler, smyckningsplatser och namngivning av gravsatta samt sammanfattningar av lärdomar inför den egna gestaltningen från vardera askgravlund.

ASKGRAVPLATSER

Nedan följer redogörelser för utformningen av askgravplatser på Uppsala Gamla Kyrkogård och på Berthåga Kyrkogård i Uppsala.

UPPSALA GAMLA KYRKOGRÅRD

Här följer en sammanfattning av Uppsala Gamla Kyrkogårds två askgravplatser utformningar.

RUMSLIGHETER OCH OMGIVNINGAR

Askgravplatsernas rumsligheter liknar varandra. Här har tidigare familjegravar med gravstenar och sten- eller häckomgärdning återanvänts till nya askgravplatser. De båda askgravplatserna återfinns på den äldre delen av kyrkogården där marken täcks av grus och med ett lövtak som skapas av åldrade träd.

SYMBOLER

Gemensamt för de två askgravplatserna på Gamla Kyrkogården i Uppsala är att de hålls fria från symboler som enbart kan tolkas till ett samfund, en specifik tro eller religion. Däremot råder viss frihet för gravrättsinnehavarna i utformningen av de individuella gravstenarna, där de förekommer.

Askgravplats på Gamla Kyrkogården i Uppsala med individuella gravstenar. Foto: Hanna Johansson 2015.

SMYCKNINGSPLATSER

Smyckningsplatserna skiljer sig åt mellan askgravplatserna. På den ena askgravplatsen kan blommor och ljus placeras direkt intill de individuella gravstenarna medan de på den andra askgravplatsen får placeras inom en avsatt yta intill de stående, gemensamma gravstenarna.

NAMNGIVNING AV GRAVSATTA

Platserna för namn på de gravsatta skiljer sig mellan de två askgravplatserna. På den ena askgravplatsen används liggande, individuella granitstenar som placeras ut där askan för de avlidna gravsätts. På stenarna görs inskriptioner som bestäms av gravrättsinnehavarna. På den andra askgravplatsen får inte varje gravsatt en egen sten utan får istället en namnplakett på någon av de tre gemensamma gravstenarna inom ytan.

Askgravplats på Gamla Kyrkogården i Uppsala där de gravsatta får en namnplakett på någon av de gemensamma gravstenarna. Foto: Hanna Johansson 2015.

BERTHÅGA KYRKOGRÅRD

Här följer en sammanfattning av Berthåga Kyrkogårds askgravplatser utformningar.

RUMSLIGHETER OCH OMGIVNINGAR

Askgravplatserna på Berthåga Kyrkogård har liknande rumsligheter då båda ligger i varsitt kor i den trädkyrka som anlagts på kyrkogården. Askgravplatserna avgränsas med avenbokshäckar från intilliggande kor och har ett friskt grönt lövtak på sommaren.

SYMBOLER

Askgravplatserna har inte tillförts några symboler som enbart kan tolkas till ett samfund, en specifik tro eller religion. Däremot är ställen för gravljus formade som båtar.

SMYCKNINGSPLATSER

Förutom smidesställningar med hållare för gravljus finns inga specifika smyckningsplatser. Här placeras styckblommor på marken eller i vasar intill den gravsattas gravsten.

NAMNGIVNING AV GRAVSATTA

Den gravsatta får, på Berthåga Kyrkogårds askgravplatser, sitt namn hugget i den granitplatta den vilar under.

Askgravplats på Berthåga Kyrkogård. Här huggs namnet på den gravsatta in på den sten som den vilar under. Foto: Hanna Johansson 2015.

ASKGRAVLUNDAR

Nedan följer lärdomar inför den egna gestaltningen från askgravlundarna på Donsö, på Styrsö, i Säve, i Torslanda, och på Västra och Östra kyrkogårdarna i Göteborg. Lärdomarna har dragits efter inhämtande av information om lundarna från Marie Louise Nord⁴, planingenjör på Göteborgs kyrkogårdsförvaltning.

DONSÖ

Lärdomarna från askgravlundan på Donsö är att det är viktigt att skapa en tydlighet i vart askan är gravsatt. Platsen där askan grävs ner ska tydligt avgränsas. Det tycks också viktigt att askgravlundan inte har några symboler som kan tolkas till ett visst samfund eller en viss religion och att namnplaketterna är upphöjda från marken.

Askgravlund på Donsö i Göteborg med en tydlig avgränsning till ytan för gravsättning, med avsaknad av tolkningsbara symboler och med resta stenstoder för namnplaketter. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

⁴Marie Louise Nord, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, e-postkonversation den 7:e maj 2015.

STYRSÖ

Lärdomarna från askgravlunden på Styrso är att namnplaketterna kommer upp från marken och att lunden ges en smykningsplats.

Askgravlund med högre stenstoder för namnplaketter och plats för smyckning på Styrso i Göteborg. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

TORSLANDA

Lärdomarna från askgravlunden i Torslanda är att platsen får en tydlig avgränsning till andra områden på kyrkogården, att plats ges för utplacering av utsmyckning, att askgravlunden inte ges några symboler som kan tolkas till ett visst samfund eller en viss religion och att namnplaketterna kommer upp från marken

Askgravlund i Torslanda i Göteborg som fått en egen plats på kyrkogården där namnplaketterna satts på en sluttande topp på resta stenar. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

SÄVE

Lärdomarna från askgravlunden i Säve är att platsen ska ges en tydlig avgränsning till andra områden på kyrkogården, att askgravlunden inte ges några symboler som kan tolkas till ett visst samfund eller en viss religion och att namnplaketterna kommer upp från marken

Askgravlund i Söve i Göteborg där inga symboler kan tolkas till ett visst samfund eller religion. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

VÄSTRA KYRKOGRÅRDEN

Lärdomarna från askgravlunden på Västra Kyrkogården är att platsen bör vara tydligt avgränsad från omgivande områden på kyrkogården, att plats ges för utplacering av utsmyckningar och att askgravlunden inte ges några symboler som kan tolkas till ett visst samfund eller en viss religion.

Askgravlund på Västra Kyrkogården i Göteborg där en omgivande stenmur ger en tydlig avgränsning. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

ÖSTRA KYRKOGRÅRDEN

Lärdomarna från askgravlunden på Östra Kyrkogården är att plats ska ges för utplacering av utsmyckningar, att askgravlunden inte ges några symboler som kan tolkas till ett visst samfund eller en viss religion och att namnplaketter inte placeras i marknivå.

Askgravlund på Östra Kyrkogården i Göteborg där namnplaketterna med namn på de gravsatta placerats på stenstoder och träpelare. ©Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2015.

SLUTSATSER OCH INFÖR DEN EGNA GESTALTNINGEN

Här dras slutsatser som är viktiga att ta med till gestaltningen av askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba Strandkyrkogård. Slutsatserna baseras på studierna av askgravplatser i Uppsala och askgravlunder i Göteborg.

ASKGRAVPLATSER

Slutsatserna av studiebesöken på askgravplatserna på kyrkogårdarna i Uppsala sammanfattas här i punktform:

>> Askgravplatserna är fria från symboler för att alla ska kunna begravas där.

>> Askgravplatserna har individuella eller gemensamma gravstenar och individuella eller gemensamma smykningsplatser. Här är det upp till den som gestaltar eller anlägger platsen att bestämma hur det ska se ut. Fördelarna med individuella gravstenar är att de anhöriga kan hitta till specifika platser för gravsättning. Här blir det också mer tydligt vilka blommor eller utsmyckningar som tillhör vilken gravsten och därmed vilken person som gravsatts. Det kan dock se sämre ut vid en individuell gravsten om inte skötseln genomförs på ett fullgott sätt. I sådana sammanhang blir det mer förlåtande med en gemensam smykningsplats.

>> Platserna har någon form av avgränsning till omgivningen i form av vegetation, stenar eller murar.

ASKGRAVLUNDAR

Slutsatserna av studierna av askgravlundarna på kyrkogårdarna i Göteborg sammanfattas här i punktform:

>> Tydlighet i vart askan gravsatts ska finnas och platsen bör ges en avgränsning till andra områden på kyrkogården

>> Inga symboler som kan tolkas till en specifik religion, ett specifikt samfund eller en specifik trosuppfattning får finnas för att alla ska kunna begravas där

>> Namnplaketter ska inte sitta i markhöjd

>> En smykningsplats för gravljus och snittblommor bör finnas. Utformningen av den tycks dock vara upp till gestaltaren att bestämma

Från studiebesöken på askgravplatserna och studierna av askgravlundarna tar jag

med mig tanken om att de gravskick jag ritat ska vara fria från religiösa symboler och ha avgräsningar mot omgivningen. Jag har också insett att individuella gravstenar lämpar sig väl på askgravplatsen medan gemensamma gravstenar gör sig bättre på askgravlunden då det känns rimligt att placera ut individuella stenar på de platser där askan sätts ned på bestämda platser och inte i turordning som i askgravlunden.

ANALYSER FÖR VAL AV PLATS FÖR ASKGRAVPLATS OCH ASKGRAVLUND PÅ SKRUBBA STRANDKYRKOGRÅRD

För att undersöka vart de kompletterande gravskicken bör placeras på Skrubba Strandkyrkogård genomfördes enklare analyser med hänsyn till Berglunds tio råd. Analyserna genomfördes för tre utvalda platser; gravkvarter 6, gravkvarter 12 och gravkvarter 2A. Nedan redovisas analyserna med platsernas styrkor, svagheter, möjligheter och hot.

GRAVKVARTER 6

Gravkvarter 6 ligger intill kyrkogårdens entré. Nedan redovisas analysen för platsen.

Gravkvarter 6. Foto: Hanna Johansson 2015.

STYRKOR

Gravkvarter 6 ligger nära kyrkogårdens huvudentré och den befintliga busshållplatsen. Det ger en kort sträcka att gå till och från gravskicken. Här finns också närhet till andra gravsatta, befintliga servicestationer och med en väl utbyggd infrastruktur med belysning.

Kvarteret ligger med utsikt över Drevviken och har bra markförhållanden för nedsättning av aska.

SVAGHETER

Platsens svagheter är bullret från den närliggande vägen och genomströmningen av biltrafik inom kyrkogården. Kvarteret är dessutom öppet, utan större rumsskapande element och med en befintlig vegetation som är ung och av varierande skick. Platsen saknar också en naturlig centralpunkt och lider brist på karaktär.

MÖJLIGHETER

Möjlighet finns att skapa gravskick i kvarteret som lätt kan besökas utan anläggning av servicestationer eller dragning av el, som är lättillgängliga och som lämpar sig väl för gravsättning av aska.

HOT

En risk finns att gravskicken anläggs på en plats som blir bullrig och som inte ger den eftertraktade ro och tystnad som behövs. Den stora skalan och avsaknaden av intimitet och rumslighet gör att en helt ny rumslighet behöver anläggas. Men det kan bli svårt att få eftertraktad effekt snabbt, då växtlighet behöver tid på sig att växa upp. Karaktärsfulla objekt, som ger platsen sin genus loci, är också svåra att lägga till.

UTVÄRDERING

Platsen lämpar sig både tillgänglighets-, infrastruktur- och servicemässigt för anläggandet av en askgravplats och en askgravlund. Tyvärr saknas lugnet och avskildheten på platsen som är viktigt och avsaknaden av karaktär och rumslighet gör den mindre minnesvärd. På grund av avsaknad av landskaps- och naturkvaliteter väljer jag därför att inte anlägga en askgravplats och askgravlund i gravkvarter 6.

GRAVKVARTER 12

Gravkvarter 12 ligger precis intill kyrkogårdens bäck och damm i dess nordvästra hörn. Nedan redovisas analysen för platsen:

Gravkvarter 12. Foto: Hanna Johansson 2015.

STYRKOR

Gravkvarter 12s styrkor är utsikten över Drevviken och dammen, dammen som en naturlig centralpunkt med genus loci och den rumsliga grunden skapad med karaktärsgivande befintlig vegetation. Platsen är också intim och rofylld då avståndet till Vändelsövägen är långt och vattnet porlar i bakgrunden.

SVAGHETER

Gravkvarter 12 ligger långt från kyrkogårdens entré och kollektivtrafikförbindelse och saknar gravsatta, servicestationer och befintlig belysning. De äldre träden har en del döda grenar i kronorna, möblerna är få och slitna och gravsättning är på vissa ställen omöjlig på grund av det höga grundvattnet.

MÖJLIGHETER

Möjlighet finns i gravkvarter 12 att gestalta en oanvänd del av kyrkogården. Här kan man bevara utsikten mot viken och dammen, utnyttja platsens genus loci och den befintliga vegetationen och vattnet som karaktärsgivare. Möjlighet finns att dra nytta av det tysta och rofyllda för att skapa en askgravplats och askgravlund för vila och sorgebearbetning och att bevara och förstärka rumsligheten på platsen för att skapa avskildhet

HOT

En risk finns att gravkvarter 12, med de långa avstånden till belagda gravkvarter, blir en ö på kyrkogården. Tillgängligheten kan också hotas på grund av det långa avståndet till kyrkogårdens huvudentré och gestaltningskostnaderna riskerar att bli höga med tillägg av nya servicestationer, ny belysning och nya möbler. Föryngring och beskärning av den befintliga vegetationen kan komma att glömmas bort, vilket till exempel riskerar att besökare skadas av fallande grenar. Vissa delar av gravkvarteret kommer heller inte kunna användas till gravsättning på grund av högt stående grundvatten.

UTVÄRDERING

Trots att platsen ligger långt från kyrkogårdens entré och saknar både servicestationer och belysning samt har sankar partier som förhindrar gravsättning, så överväger platsens styrkor dess svagheter. Den har enligt Berglund en god grund att bygga vidare på för att skapa en välplanerad, gestaltad askgravplats och askgravlund. På grund av landskaps- och naturkvaliteter är alltså gravkvarter 12 ett alternativ för anläggning av en askgravplats och askgravlund på Skrubba Strandkyrkogård.

GRAVKVARTER 2A

Gravkvarter 2A ligger i kyrkogårdens södra, skogsbeklädda del. Nedan redovisas analysen för platsen.

Gravkvarter 2A. Foto: Hanna Johansson 2015.

STYRKOR

Gravkvarter 2A har en befintlig belysning och servicestationer samt ligger nära andra belagda gravkvarter. Marken är inte vattensjuk och lämpar sig bra för gravsättning av aska och karaktären på platsen är stark med stora uppvuxna träd. En plan finns dessutom för föryngringen av dem. Platsen är också lugn och tyst och har en befintlig rumslighet under träden.

SVAGHETER

Kvarterets svagheter är att det ligger långt från kyrkogårdens entré och kollektivtrafikförbindelser samt att det saknar vattenkontakt, möbler och en naturlig centralpunkt.

MÖJLIGHETER

Möjlighet finns att använda befintlig belysning och befintliga servicestationer vid anläggandet samt att dra nytta av platsens starka karaktär, rumslighet, lugn och tystnad för att skapa en plats för sorgebearbetning. Möjlighet finns också att skapa en askgravplats och en askgravlund på en mark som lämpar sig väl för gravsättning

HOT

Tillgängligheten till gravskicken hotas på grund av det långa avståndet till huvudentrén och platsen tappar sin karaktär som en del av strandkyrkgården genom att inte ha någon vattenkontakt. Dessutom saknas en naturlig centralpunkt.

UTVÄRDERING

Trots att platsen ligger långt från kyrkogårdens entré, inte har någon vattenkontakt och saknar vissa inslag som möbler så överväger platsens styrkor dess svagheter. Den har precis som gravkvarter 12 en god grund att bygga vidare på för att skapa en välplanerad och -gestaltad askgravplats och askgravlund. På grund av landskaps- och naturkvaliteter är alltså gravkvarter 2A ett alternativ för anläggning av en askgravplats och askgravlund på Skrubba Strandkyrkogård.

VAL AV PLATS

Till planeringen och gestaltningen av en askgravplats och en askgravlund för Skrubba Strandkyrkogård finns två alternativ; gravkvarter 12 och gravkvarter 2A. Gravkvarteren är relativt likvärdiga när det kommer till utvärderingen baserat på Berglunds tio råd. Därför har jag istället valt plats efter behovet av gestaltning. Jag har valt att placera askgravplatsen och askgravlundens i kvarter 12. Gravkvarter 2A ligger på den del av kyrkogården där planen för framtiden är tydlig. Här skulle platsen och lunden dessutom ha hamnat intill den redan befintliga minneslundens. Det kan finnas en poäng i att skilja askgravplatsen, askgravlundens och minneslundens åt då askgravplatsen och askgravlundens är gravskick för framtiden och därför behöver gott om plats och mycket yta i anspråk.

INVENTERING AV GRAVKVARTER 12

Här redovisas inventeringen av platsen för den nya askgravplatsen och askgravlundens på Skrubba Strandkyrkogård. Inventeringen redovisas i en inventeringskarta. De rubriker som undersöks har sammanställts från tidigare genomförda inventeringar under utbildningen till landskapsarkitekt. Rubrikerna valdes ut för sin vikt på den plats som undersöks.

RUMSLIGHET

Gravkvarteret ligger i det nordvästra hörnet av kyrkogårdens elliptiska kulle och innefattar en njurformad damm. Dammens och den tillströmmande bäcken tar hand om markens höga grundvattenflöde.

Den elliptiska kullens höjd ger skydd i ryggen och ramar in platsen medan de öppna gräsyrtorna och dammen öppnar upp mot Drevviken. Gräset och dammen bildar golvet medan kullen tillsammans med tre större trädgångar i norr bildar väggar.

VISUELL KONTAKT

Platsen har goda förutsättningar för visuell kontakt med Drevviken tack vare dess terrängmässigt upphöjda läge. Kontakten kan dock förbättras om området mellan kyrkogården och Drevviken gallras.

RÖRELSE

Förutom rörelsen i de vindlande gångarna finns en inneboende rörelse och spänning i den vindlande bäcken och den njurformade dammen. Det skapar riktning och spänning i gravkvarteret.

VÄXTMATERIAL

Listan över växtmaterialet på platsen kan göras kort då ytan är öppen och till största delen består av anlagd gräsmatta. Undantaget är den elliptiska kullen med berg i dagen där lövträdsvegetation med inslag av hundraåriga ekar finns. Ekarna är i behov av beskärning på grund av större döda grenar i kronorna. Andra inslag i lövträdsvegetationen är björk. Björk förekommer även uteslutande i de trädgångar i norr som avskärmar kyrkogården mot kringliggande verksamheter.

Information om eventuella lökplanteringar har inte hittats.

KLIMATFÖRUTSÄTTNINGAR

Platsen ligger i en nordvästlig sluttning och har därför inte samma goda ljusförhållanden som om den legat i en södersluttning. Den elliptiska kullen ger dessutom området närmst dammen skugga när solen står som högst. Det kan vara en fördel sommartid när skugga efterfrågas, men kan även göra platsen kylig under de mindre varma månaderna.

Skrubba Strandkyrkogård och därmed gravkvarter 12 ligger inom växtzon två (Riksförbundet för Svensk Trädgård 2015).

Årsnederbördens är enligt SMHI cirka 500 mm (SMHI 2015) och vinden kommer åt mest från nordväst. Vid nordanvind eller västlig vind från Drevviken blir platsen alltså ganska öppen och utsatt.

Bullermässigt ligger kvarteret långt från Vändelsövägen och därmed långt från trafikens buller. Slänterna ner mot platsen skapar också en nedsänkt plats som minskar ljudet ytterligare. Det gör platsen lugn, vilket förstärks ytterligare av det porlande vattnet.

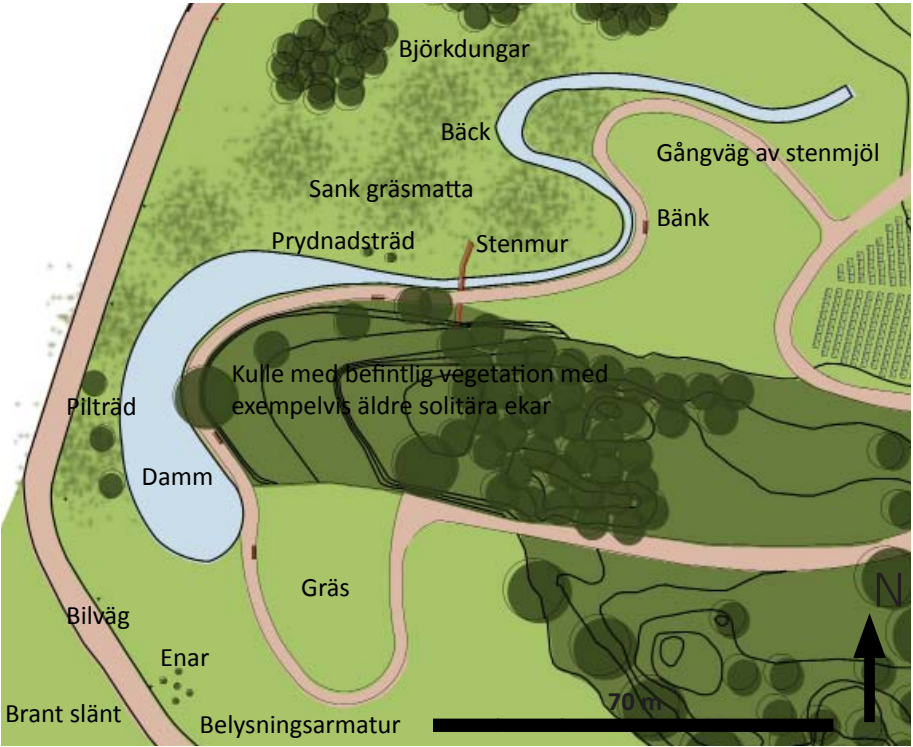
MARKMATERIAL

Markmaterialet på platsen består till största delen av gräs. Övrigt markmaterial är stenmjöl i slitlagren i gångvägarna och i bilvägen längs kyrkogårdens norra och västra gräns.

MARKUTRUSTNING

Markutrustningen på platsen för den framtida askgravplatsen och askgravlundens består idag enbart av tre bänkar i trä och pulverlackerat plattstål samt belysningsarmaturer i pulverlackerat stål längs bilvägen. De tre bänkarna är placerade med utsikt mot dammen.

Servicestationer med utrustning saknas i gravkvarter 12 och för att få en förståelse för hur de behöver utformas behöver därför en utzooming göras där man tittar på hela kyrkogården. Kyrkogårdens södra del, som är mer utvecklad än den norra, har flertalet enkelt utrustade servicestationer inramade av svarta låga staket av pulverlackerat plattstål. Stationerna har ett innehåll av: hållare i plattstål för vattenkannor och vasar, vattenkranar i gjutjärn och soptunnor i trä och plattstål för trädgårdsavfall och restavfall. Förutom nämnd utrustning finns på kyrkogården även; ett nätt och inramande svart smidesstaket som ramar in hela kyrkogården, svarta skyltar i pulverlackerat plattstål, utsmyckningskar i gjutjärn och en lägre grå belysningsarmatur i pulverlackerat stål. Vid entrén finns även detaljer i röd granit.

Inventeringskarta för gravkvarter 12.

Den njurformade dammen med en intilliggande organisk gångväg med ett slitlager av stenmjöl samt en av de få befintliga sittbänkarna i kvarteret. Foto: Hanna Johansson 2015.

versiktbild från gravkvarter 12 östra gräns, som visar hur gravkvarteret ramar in av lövträdsvegetation i både söder (vänstra delen av bilden) och norr (högra delen av bilden). Foto: Hanna Johansson 2015.

ANALYSER

Analyserna har delats in i två delar; Allmänna analyser och en analys utifrån Inger Berglunds tio råd. Analyserna ger en sammantagen värdering av platsen för gestaltningen likväl som kyrkogården i helhet.

De allmänna analyserna undersöker kyrkogårdens och platsen för gestaltningens sämre och bättre förutsättningar medan Berglunds tio råd analyserar den blivande askgravplatsens och askgravlundens inneboende kvaliteter och hur de kan användas i en framtida gestaltning.

ANALYSER FÖR SKRUBBA STRANDKYRKOGRÅRD

Här beskrivs kyrkogårdens och den gestaltade platsens allmänna analyser med styrkor, svagheter, möjligheter och hot.

ANALYS FÖR SKRUBBA STRANDKYRKOGRÅRD

Här följer den allmänna analysen för Skrubba Strandkyrkogård.

STYRKOR

Kyrkogårdens styrkor är dess närhet till Drevviken och utsikten över den, som stärks av en sluttande topografi, samt det relativt korta avståndet till Skogskyrkogården och centrala Stockholm. För att ta sig till kyrkogården och tillbaka till stan kan man åka buss via kollektivtrafikenätet.

En tydlig skogskaraktär finns på den södra delen av kyrkogården och en början till öppen, traditionell karaktär finns på den norra delen. Den väl uppvuxna vegetationen ger karaktär och fungerar rumsskapande.

SVAGHETER

Kyrkogården har stora dimensioner, vilket ger långa avstånd mellan gravskicken. Dessuotm har den en låg användning och ett lågt antal gravsatta, den norra delen har en undermålig struktur och efterfrågade gravskick saknas. Flera av nämnda svagheter i kombination med en bristfällig belysning gör vistelse på kyrkogården otrygg kvälls- och nattetid.

Information om kyrkogården saknas på plats och gravkvarteren är vagt utmarkerade

MÖJLIGHETER

Möjlighet finns att skapa en sammanhållen kyrkogård med stark struktur och starka karaktärer med utsikt över Drevviken enligt arkitektens grundtanke. Man kan ta hjälp av Skogskyrkogårdens popularitet för att väcka intresse och ta hjälp av närheten till centrala Stockholm som säljargument för att ge kyrkogården en högre användning och fler gravsatta. Det kan även lösas med införandet av två saknade gravskick likväl som en förbättrad information och personligare och tydligare utmarkerade gravkvarter på plats.

Möjlighet finns att skapa en kyrkogård för alla genom att anpassa avstånden och se till att det alltid finns en servicestation i närheten. Tryggheten kan förbättras med bättre belysning.

HOT

En risk finns att informationen om kyrkogården inte förbättras och att kyrkogården därför inte får en ärlig chans att locka fler att gravsättas/gravsätta på Skrubba Strandkyrkogård. Vid gestaltning finns vid oförsiktighet också risk för att man bygger bort närheten till och utsikten över Drevviken och dammen samt att de tillägg som görs inte stämmer överens med den befintliga arkitekturen.

Trots kyrkogårdens kvaliteter i form av väl uppvuxen och karaktärsfull vegetation kan de gå förlorade om en plan för föryngring inte skapas. En risk finns också att de

befintliga förutsättningarna i form av sluttande topografi och stora ytor, som resulterar i långa sträckor mellan entré och gravskick, kan göra tillgänglighetsanpassningen svår.

ANALYS FÖR ASKGRAVPLATSEN OCH ASKGRAVLUNDEN

Här följer den allmänna analysen för askgravplatsen och askgravlund.

STYRKOR

Platsen för askgravplatsen och askgravlund har en inneboende riktning och spänning (genus loci) i dammen och dess form. Dammen bidrar också med vatten som porlar, stänger ute buller och som fungerar lugnande och meditativt på besökare. Det långa avståndet till Vendelsövägen i öst gör också att bullret minimeras.

Platsen ligger med god tillgång till tillgänglighetsanpassade gångvägar och en bilväg finns i anslutning.

Platsen har flertalet inneboende kvaliteter; som vattnet, utsikten och en befintlig rumslighet skapad av vegetation; som kan utnyttjas i en gestaltning.

SVAGHETER

Platsen ligger långt från kyrkogårdens entré och den angränsande busshållplatsen, vilket gör att det blir långt för funktionsmässigt nedsatta besökare att ta sig till gravskicken. För de som transporterar sig med bil finns i dagsläget ingen parkering i väst.

Gravkvarteret saknar både befintlig belysning, närliggande servicestationer och till stor del de möbler som behövs för att göra platsen trevlig för besökare att vistas på. Svag rumslighet i väst och söder för askgravplatsen och i öst för askgravlund gör också att platsen känns mindre omslutande än önskat.

Då platsen ligger i en norrsluttning är mängden sol som når marken begränsad. Det påverkar växtvalen. Den befintliga vegetationen kring dammen i form av de äldre solitära ekarna behöver också ses över då de har döda delar i kronorna som kan skada besökare om de trillar ner. Lökplanteringar saknas.

MÖJLIGHETER

Möjlighet finns att tillföra nya gravskick på kyrkogården, som passar in i den övergripande gestaltningen, för att öka gravsättningen på den norra delen. Här finns också möjlighet att använda sig av de befintliga kvaliteter platsen har att erbjuda, befintlig uppvuxen vegetation och topografi som skapar rumslighet samt vattnet och dess kvaliteter; för att skapa en gestaltning som känns “färdig”. För att förbättra tillgången till gravkvarteret finns också möjlighet att utveckla en ny entréplats med parkering från nordväst. Sist men inte minst kan en gestaltning skapas med låg skötselkostnad som går i riktlinje med arkitektens grundläggande tankar om kyrkogården där man med hjälp av till exempel lökplanteringar skapar något för alla årstider.

HOT

De hot som finns i gravkvarteret är de riskträd med döda grenar som står kring dammen och som kan orsaka skada eller i värsta fall dödsfall om de inte ses över. En risk finns också att besökarna tycker att askgravplatsen och askgravlund ligger för långt in på kyrkogården och att de upplever den som en ö på grund av de längre avstånden till belagda gravkvarter. Om växtligheten inte kompletteras med lökväxter och annan växtlighet för hela året kan platsen bli fattig på upplevelser under delar av året.

TILL PROGRAM OCH GESTALTNING

Här följer viktiga aspekter som tas med från de allmänna analyserna till programmet

för kyrkogården och gestaltungsprogrammet för askgravplatsen och askgravlund.

TILL SKRUBBA STRANDKYRKOGRÅRDS PROGRAM

>> Förbättra belysningen på och informationen om kyrkogården

>> Gallra för att öppna upp i skogsbrynet och skapa koppling mellan den södra delen och den norra delen av kyrkogården

>> Bevara och förbättra utsikten över Drevviken genom regelbunden gallring

>> Förstärk den norra delens karaktär och struktur enligt arkitektens grundtankar

>> Utnyttja kyrkogårdens kvaliteter, som topografin och den uppvuxna vegetationen. Men glöm inte bort att ta hand om kvaliteterna, som till exempel träden genom föryngring

>> Lägg till saknade gravskick för att locka fler till gravsättning och se till att det finns nära till servicestationer för besökarna. Tillgänglighetsanpassa så långt det är möjligt

>> Gör gravkvarteren mer personliga och bättre utmärkta

>> Anlägg en gångväg för de som genar över kyrkogården från busshållplatsen i öst, via öppningen i den ellipsformade höjden, till verksamheterna mellan Drevviken och kyrkogården i nordväst. Anlägg även en andra entré till kyrkogården i dess nordvästra hörn

TILL ASKGRAVPLATSENS OCH ASKGRAVLUNDENS GESTALTNINGSPROGRAM

>> Skapa en intilliggande bilparkering och entré från nordväst

>> Ge platsen belysning, nya möbler och anlägg en servicestation

>> Skapa en gångslinga mellan de två gravskicken med god tillgänglighet och koppla den till stråket mot huvudentrén

>> Bevara och förstärk rumsligheterna utan att tumma på utsikten mot Drevviken och dammen.

>> Anpassa ny vegetation till platsen och planera in lökplanteringar, då sådana saknas, för kvaliteter under alla årstider. Gå igenom och beskär de gamla ekarna

BERGLUNDS TIO RÅD

Här följer analysen av gravkvarter 12 och platserna för askgravplatsen och askgravlund baserad på Inger Berglunds tio råd om hur man planerar och gestaltar en minneslund (Berglund 1994, s. 70-78).

1. OMSORG, VÄRME, KÄNSLA

Berglund menar att arkitekten bör tolka en plats inneboende möjligheter för att varsamt ta fram en gestaltning som fördelaktigt kan ha naturen som utgångspunkt. Naturen ska dock bearbetas. Platsen bör vara småskalig där vind, sol och utsikt ges stor plats och där omsorgen för gestaltningen syns såväl i helhet som i detaljer. Inget är slumpmässigt och allt görs med omtanke om besökaren (Berglund 1994, s. 70).

Gravkvarter 12 kan med fördel ges stor hänsyn till platsens inneboende möjligheter vid en gestaltning. De naturliga inslagen och utsikten över dammen och Drevviken ger stora möjligheter att ha naturen som utgångspunkt för gestaltningen. Det går väl i linje med kyrkogårdens arkitekt, Bergquist, tankar. I kvarteret kan den nära kopplingen till vattnet tas hänsyn till och höjas. Vattnet ger platsen ett lugn, avskärmar med sitt porlande ljud från omgivningens olika ljud och ger spänning och

riktning. Andra element som bör tas hänsyn till och bevaras är de äldre väl uppvuxna lövträden, som skapar rumslighet samtidigt som de ger platsen tyngd och förankring. Träden har stått där i många år och har ett stort karaktärsgivande värde.

Då kvarteret inte har någon belysning och har få sittplatser bör det inkluderas i gestaltningen för att göra det inbjudande att vistas där. Tillgängligheten bör vara god.

2. LUGN, TYSTNAD

Med rådet om lugn och tystnad menar Berglund att ljud och synintryck från minneslundens omgivning utestängs, platsen avskärmas och besökaren lämnas ostörd för möjlighet till koncentration och att tänka och reflektera. Det enda som bör höras är tystnaden och naturliga ljud från naturen som vatten som porlar, fåglar som kvittrar och vinden som susar (Berglund 1994, s. 71-72).

Gravkvarter 12 är relativt öppet ut mot Drevviken. Det är postivt för utsikten, men kan vara negativt för lugnet och tystnaden. Om ljud och synintryck från omgivningen ska utestängas bör avskärmningen mot väst, söder och öst ses över. En eventuell avskärmning får dock inte påverka utsikten mot dammen eller Drevviken.

Bullernivån är idag låg då gravkvarteret ligger långt från närmsta större trafikerade väg. Det gör att den eftersträlvade tystnaden lättare skapas. Bäckens och dammens porlande hjälper också till att bidra till att störande ljud utestängs.

3. CENTRALPUNKT

Berglunds råd om en centralpunkt innebär att man som arkitekt bör skapa en central punkt på platsen för besökaren att koncentrera sin uppmärksamhet på. Centralpunkten kan framgångsrikt ha ett symbolvärde men bör ha tolkningsutrymme och ska skilja sig från den övriga gestaltningen. Det är viktigt att inte låta platsen få flera centrala punkter då det kan göra den splittrad. Punkten bör vara vertikal för att fungera vintertid (Berglund 1994, s. 72).

Då gestaltningen inkluderar både en askgravplats och en askgravlund bör två centralpunkter skapas, en för askgravlunden och en för askgravplatsen. Här kan besökarna vila sin uppmärksamhet. Dammen är en tredje central del av gravkvarteret som kan lyftas med vertikala punkter i form av vattenspel

4. TRYGGHET, OSTÖRDHET

Med rådet om trygghet och ostördhet menar Berglund att platsen ska kännas trygg för besökare att släppa fram sina känslor i. För att det ska vara möjligt behöver den ha en intim skala, vara begränsad med tydliga väggar utåt och vara ombonad. Det ger trygghet och möjlighet till bearbetning av sorg i ensamhet. Platsen bör heller inte genomströmmas av ett stort antal besökare och ha flera sittplatser med ett bekvämt avstånd från varandra (Berglund 1994, s. 72-73).

För att askgravplatsen och askgravlunden ska kännas trygga att vistas på behöver de vara väl avskärmade mot omgivningen med tydliga väggar. Det kan vara väggar av vegetation. Askgravplatsen och askgravlunden innesluts samtidigt som utsikten mot dammen och Drevviken månas om. Det kan lösas med vegetation som är tillräckligt hög för att kännas inneslutande när man sitter ned men som gör att man kan se in på platsen och ut ur den när man står upp.

Den intima skalan och ombonaden för en trivsamt vistelse skapas med möbler, belysning och andra detaljer. Fler sittplatser bör finnas med ett visst avstånd från varandra för att ge besökare möjlighet att sitta i ensamhet.

Vid nyanläggning av gångar vid dammen eller i anslutning till den bör man tänka på att ostördhet efterfrågas och att platser för ensamhet och ostördhet därför bör skapas en bit från gångvägarna.

5. UTSIKT, RYMD

Berglund menar att möjlighet ska ges till utblick över omslutande landskap eller övriga kyrkogården. Det blir en symbol för kontakten med världen utanför sorgen och ger en känsla av delaktighet i ett större sammanhang. Då platsen ligger i ett högt läge eller då man går uppför för att besöka den förstärks känslan av rymd. Sittplatser kan med fördel orienteras med utsikt (Berglund 1994, s.73-74).

Gravkvarter 12 ligger bra till när det kommer till utsikt. Den har ett naturligt bra och upphöjt läge för utsikt över sjön Drevviken och ger platsen ett intryck av sammanhang. En gallring utanför kyrkogårdens gränser mellan kyrkogården och Drevviken skulle dock förbättra den. Viktigt för askgravplatsen och askgravlunden är att ingångarna från övriga kyrkogården är väl utförda och inbjudande.

Nya sittplatser bör orienteras mot dammen och Drevviken.

6. VINTERASPEKTEN

Det sjätte rådet innebär att platsen måste kunna behålla sin funktion och tydlighet under alla årstider. Under vintern blir symbolerna viktigare för att platsen fortfarande ska uppfattas som en del av kyrkogården. Gravstenar ska vara stående för att de ska synas i snön och rumskänslan måste också bibehållas efter att vissa växter avlövats. Det kan lösas med vintergröna växter, formstarka växter eller murar (Berglund 1994, s. 74-75).

För att askgravplatsen och askgravlunden ska kunna behålla sina funktioner och vara tydliga året runt bör Berglunds råd om vinteraspekten följas. För att stenar för namnplaketter ska synas när snön kommer bör de vara vertikala. Rumskänslan bör också vara tydlig även vintertid. Det gör att de rumsliga tillägg som görs bör vara strukturellt formstarka, vintergröna växter/träd eller byggda element.

7. FRIHET

Med frihet menar Berglund frihet i gestaltning, religiösa uttryck och i tolkningen av symboler. Platsen ska vara en plats där alla är välkomna och gestaltningen kan med fördel vara en motsats till det traditionella (Berglund 1994, s. 75).

För att askgravplatsen och askgravlunden ska leva upp till rådet om frihet bör de eventuella symboler som läggs till vara tolkningsbara och inte strikta en religiös uppfattning eller kyrka. Det går även väl i linje med Strandkyrkogårdens öppenhet mot olika religioner, samfälligheter och trossamfund.

8. TRÄDEN

Berglund menar att träden på eller i närheten av platsen ska vara stora, solitära och majestätiska med rik grönska, lummighet och en naturlig utveckling. Hon tipsar om ädla lövträd som ek och björk men avråder från barrträd och små prydnadsträd. Träden ska ha lika stor effekt sommar som vinter (Berglund 1994, s. 75-76).

I gravkvarter 12 på Skrubba Strandkyrkogård finns redan befintlig vegetation i form av björk och ek. Ekarna är äldre med en solitär utveckling som ger en fin karaktär åt platsen. De behöver dock beskäras av en arborist i kronorna då flera större grenar är döda och utgör en risk för besökarna. En plan bör också göras för föryngring av dem. Björkarna är inte lika gamla som ekarna men ger en fin vårgrönska och en tidig höstfärgning. Få barrträd och små prydnadsträd finns idag på platsen. Inga nya bör tillföras.

9. MARKEN

Marken där askan vilar ska enligt Berglund vara välskött, inbjudande, mjuk, solbelyst och frodigt grön. Många vill inte kliva på den mark där askan är jordad då de tycker att den är helig. Det gör att det bör vara tydligt var askan finns. För att platsen ska få så stor grönska som möjligt ska antalet gångar och stigar minimeras och sittplatser ska finnas i både sol och skugga. De gångar som finns utförs i

naturmaterial (Berglund 1994, s. 77).

Marken där askgravplatsen och askgravlunden planeras består till stor del av gräs. Här passar det bra att gräva ned den aska som ska gravsättas. Det blir också naturligt då resten av kvarteret består av antingen vatten, berg i dagen, för tunna jordskikt för att askan ska kunna grävas ned eller för sank mark. Det är viktigt att gräset är välskött, inbjudande, mjukt, solbelyst och frodigt grönt på sommaren. Det är till mångt och mycket en skötsel fråga, men beror också på vilken grässort man väljer.

Det är viktigt att det är tydligt vart askan är begravd. Det kan göras tydligt med placeringen av sittplatser, vart gångarna är dragna eller olika sorters avgränsningar. Gångarna ska vara i naturmaterial. Rimligtvis görs de i stenmjöl som redan finns på övriga kyrkogården, i granit eller något annat naturmaterial för att markera askgravplatsen och askgravlunden som egna platser på kyrkogården. Sittplatser ska finnas i både sol och skugga.

10. ANDLIG TYNGD

Berglund menar att platsen ska ha en andlig tyngd och upplevas speciell. Den ska skilja sig från andra rum och kan med fördel göra det genom att placeras i en storslagen natur eller i en kyrkogårdsmiljö. Symboler kan hjälpa till att skapa andlighet likväl som mystik. Mystik kan också skapas genom en spänning i form av en kontrast i gestaltningen (Berglund 1994, s. 77-78).

Askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba Strandkyrkogård ligger i ett naturskönt läge med utsikt över den befintliga dammen och Drevviken. Det tillsammans med symboler, nya material och kontraster i gestaltningen kan ge platserna andlig tyngd.

TILL PROGRAM OCH GESTALTNING

Här följer en sammanfattning i punktform som tar med viktiga aspekter från analysen baserad på Berglunds råd till gestaltungsprogrammet för askgravplatsen och askgravlunden.

>> Ta hjälp av de element, möjligheter och kvaliteter som redan finns och bygg vidare på dem. I askgravplatsens och askgravlundens fall finns utsikten, vattnet och den befintliga vegetationen

>> Omsorg om besökaren genom bra tillgänglighet och gott om sittplatser är viktigt

>> Avskärma platsen mot öst, väst och söder utan att utestänga utsikten mot dammen och Drevviken. De rumsliga tilläggen bör fungera även vintertid. De kan vara strukturellt formstarka, byggda element eller vintergröna växter/träd

>> Vertikala föremål i askgravplatsens och askgravlundens damm, såsom vattenspel som kan ses från askgravlunden och askgravplatsen , kan med fördel tillföras för att skapa punkter för fokus av besökares uppmärksamhet.

>> Belysning och nya sittmöbler, i både soliga och skuggiga lägen med utsikt över Drevviken och dammen, bör tillföras. Ett visst avstånd bör finnas mellan möblerna för att ge möjlighet till reflektion i ensamhet

>> Entréerna till askgravplatsen och askgravlunden bör vara inbjudande

>> Stenar för placering av namnplaketter bör vara uppräta för att fungera vintertid och tillförda symboler bör vara tolkningsbara och inte strikta en religiös uppfattning eller kyrka.

>> De befintliga, uppvuxna träden bör bevaras och en plan för föryngring av dem bör läggas upp. De befintliga ekarna behöver beskäras i kronorna för att ta bort döda

grenar som annars riskerar att falla ner på besökare. Barrträd och/eller små prydnadsträd bör inte planteras på platsen

>> Val av gräsfrön och skötsel av gräsmattorna ska läggas stor vikt vid då det är viktigt att de är välskötta och frodigt gröna. Tydlighet i var askan gravsätts är av vikt

>> Gångvägarna på askgravplatsen och askgravlunden ska vara i naturmaterial, som stenmjöl eller natursten

PROGRAM

Här följer gestaltningsprogrammet för askgravplatsen och askgravlunden med de programpunkter som sammanställts utifrån den inventering och de analyser som gjorts på gravkvarter 12 samt från informationstexterna kring askgravlundar och askgravplatser:

>> Anlägg en besöksparkering och skapa en inbjudande entre till gravkvarteret i nordväst och se till att tillgängligheten mellan parkeringen, askgravplatsen och askgravlunden är god.

>> Förstärk rumsligheten i öst, väst och söder utan att ta bort utsikten mot Drevviken och dammen. De rumsliga tilläggen bör fungera även vintertid

>> Koppla området för askgravplatsen och askgravlunden till det framtida stråket i öst-nordvästlig riktning och de två gravskicken till varandra. Gångvägarna ska vara i naturmaterial, som stenmjöl

>> Gör askgravplatsen och askgravlunden till mötesplatser med centrala punkter för fokus av besökarnas uppmärksamhet. Utnyttja dammen som landmärke och placera vertikala, tolkningsbara föremål i den för att förstärka siktlinjerna mot den

>> Ge gravkvarteret belysning, en servicestation och nya möbler som lokaliseras i soliga och skuggiga lägen en bit från varandra med utsikt över Drevviken och dammen

>> Använd den befintliga vegetationen i gestaltningen. Undvik barrträd och/eller små prydnadsträd, låt en arborist se över de gamla ekarna och lägg upp en plan för förnygringen av dem. Planera in lökplanteringar för kvaliteter under alla årstider

>> Val av gräsfrön och skötsel av gräsmattorna ska läggas stor vikt vid då det är viktigt att de är välskötta och frodigt gröna. Tydlighet i vart askan gravsätts är viktig och löses med hjälp av avgränsningar och utplacering av stenstoder

>> En sammanhållen idé om utformningen av namnplattor till askgravlunden och askgravplatsen behövs och platserna behöver minst varsin smyckningsplats med hållare för styckblommor och gravljus

5. FÖRSLAG

Resultatet presenteras i huvudsak på A1-planscher. Här beskrivs konceptet, gestaltningen och arbetsprocessen för framtagandet av den.

KONCEPT

På planschererna beskriver jag mitt koncept "STRANDÄNGAR" där tanken är att ge gravkvarteret och de två nya gravskicken känslan av vattennära ängar anpassade till den befintliga vegetationen och det organiska formspråket i gångarna. Konceptet går i linje med arkitektens tankar kring den norra delen av kyrkogården som gammal betesmark. Principskisser och fullständig förklaring av konceptet ges på A1-planscher.

Konceptet ger ett smaskaligt förslag med omsorg om detaljerna. Det liknar uttrycket hos strandängen som till det yttre kan se stor, vidsträckt och yvig ut men som vid en närmare titt innehåller rikt med detaljer i olika arter, färger och uttryck.

GESTALTUNGEN

Gestaltningen innefattar ett gravkvarter med en askgravplats och en askgravlund. Den befintliga vegetationen behålls till stor del och får skapa rumsligheter kring och ge karaktär åt platsen som består av häckomgärdade strandängar. En besöksparkering anläggs i anslutning till askgravplatsen i väster. Den omgärdas av en stenmur, som precis som askgravlundens avenbokshäck bibehåller sin form på vintern. Både askgravplatsen och askgravlundens får centrala samlingspunkter, med praktplanteringar för alla årstider och smyckningsplatser för gravljus och styckblommor, där besökarna kan slå sig ner. Härifrån skapas siktlinjer mot resta vattenspel i dammen. Lökplanteringen, som anläggs för att skapa något för alla årstider, förläggs i anslutning till den meandrande bäcken. Här blir lökplanteringen bäckens strandäng likt gravkvarter 12 är Drevvikens och kyrkogårdens strandängar.

Belysningen i gravkvarteret består av befintliga belysningsstolpar i pulverlackerat stål med armaturer längs bilvägen i norr och väst. Utöver belysningsstolparna lyses gångvägarna upp med belysningspollare med ett varmt sken och de centrala samlingspunkterna, sittplatser utplacerade runt om i gravkvarteret, siktlinjen från askgravplatsen ut mot dammen och de två vattenspeglarna i dammen är upplysta med ett enfärgat varmt ljus.

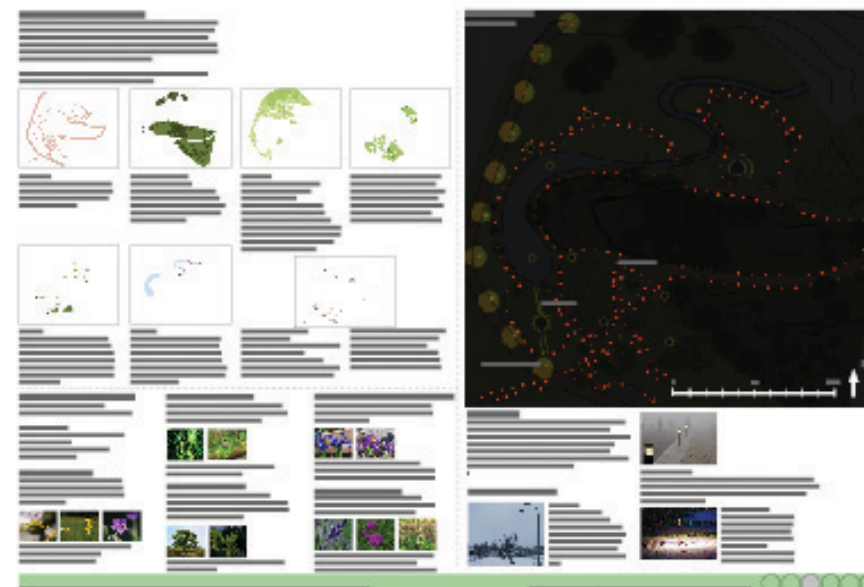
PRESENTATIONEN

Presentationen resulterade i sex A1-planscher som till största delen kommunicerar förslaget i bild. Presentationen innehåller inventeringskarta, analyskarta, programkarta, illustrationsplaner, konceptskisser, principbilder, inspirationsbilder, vyer och perspektiv. Då illustrationsplanerna enbart visar informationen ovanifrån behövde de kompletteras med både vyer och perspektiv. Vyerna ska ge läsaren en förståelse för hur platserna upplevs rumsligt och hur höjden på till exempel träd och häckar är. Vyerna kan också ge en inblick i hur topografin på platserna ser ut. Perspektiven ger en uppfattning om hur gestaltningen upplevs på plats och visar hur askgravplatsen och askgravlunden fungerar för besökare på kyrkogården.

A1-PLANSCHERNA

Här redovisas arbetets A1-planscher.

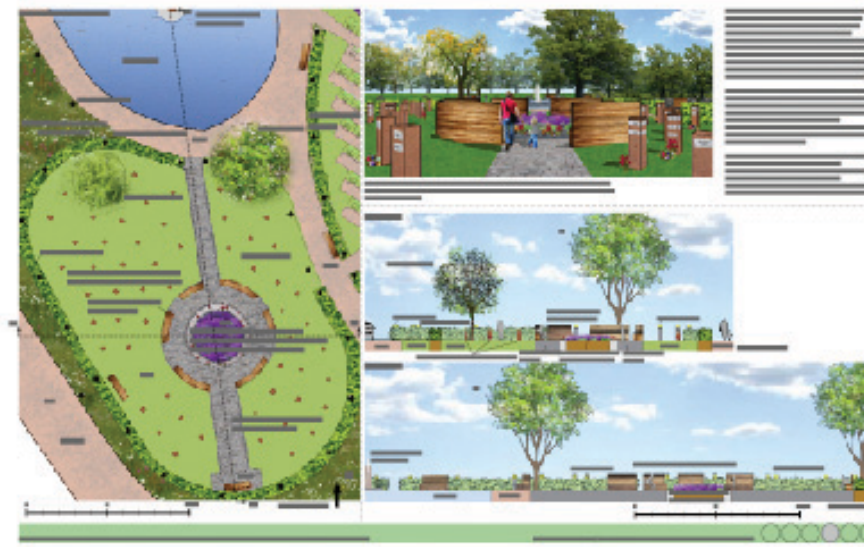
VILA VID VIKENS ÄNGAR

VILA VID VIKENS ÄNGAR- ASKGRAVLUNDEN

VILA VID VIKENS ÄNGAR- ASKGRAVPLATSEN

6. DISKUSSION

I början av arbetet bestämdes att resultatet skulle bli ett gestaltningsförslag för en askgravlund och en askgravplats. Men när jag för första gången var ute på plats och undesökte kyrkogården insåg jag att det fanns större problem att lösa. Kyrkogården saknar idag till exempel gravskick och fullgod belysning, vilket resulterar i ett lågt besökarantal och följdproblem som otrygghet. Uppgiften kändes mig övermäktig innan jag satte mig ned för att fundera på vad mitt bidrag kan göra för skillnad. Jag insåg dock snart att införandet av de två föreslagna gravskicken, som ännu inte finns på kyrkogården, resulterar i att en större del av kyrkogården blir gestaltad och därmed kan locka fler besökare. Fler besökare ökar också användningen och tryggheten. Mitt bidrag, som är ganska litet i relation till kyrkogårdens totala storlek, kan alltså höja kyrkogårdens anseende i stort.

Då mitt uppdrag är att presentera ett gestaltningförslag för de två gravskicken blir det naturligt att redovisa det grafiskt i planschform tillsammans med en kompletterande uppsats med bakgrund, metod och diskussion kring arbetet. Redovisningen i planschform har gjort att jag också fått tillämpa ett, för en gestaltande landskapsarkitekt, vanligt arbetssätt.

Att arbeta ensam med gestaltning kan vara begränsande och göra att man låser sig i sitt arbetssätt och i sina tankegångar. För att komma runt det valde jag att ordna med regelbundna gestaltningshandledningsmöten och tillfällen där jag träffade en medstudent. Vid mötena fick jag tips och viktiga synpunkter som jag själv inte skulle ha uppmärksammat. Feedbacken gjorde att jag kom längre i mitt arbete än vad jag gjort utan hjälp. Det gjorde det också lättare för mig att ta viktiga beslut och att driva arbetet framåt och jag fick diskutera viktiga ställningstaganden och slipa på min argumentation.

Under min gestaltning av askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba strandkyrkogård har jag förstått vikten av att ta hjälp av de personer som känner platsen. Jag har i kontakt med Nicklas Edell på Stockholms kyrkogårdsförvaltning fått informaion om platsen som hade varit svårt för mig att upptäcka själv. Att lära känna en plats tar tid. Genom att untyttja de resurser som funnits har jag kunnat få en djupare förståelse för platsen på kortare tid och har på så sätt också kunnat göra ett bättre gestaltningsförslag. Samtidigt har jag under arbetet också insett att jag, som utomstående, kunde hjälpa till att se gestaltningsproblemet på ett nytt sätt. Ibland blir man hemmablind och det är då jag, som utomstående snart färdigutbildad landskapsarkitekt, kunnat se problemet med nya ögon och uppmärksamma saker som inte tidigare tagits hänsyn till. På kyrkogården kunde jag till exempel identifiera ett viktigt, men informellt, stråk över kyrkogården. I den nya gestaltningen för gravkvarter 12 har stråket fått en gestaltning.

STUDIER, GRAVSÄTTNINGSSSTATISTIK OCH EFTERFRÅGAN PÅ ASKGRAVLUNDAR OCH ASKGRAVPLATSER

För att kunna besvara den frågeställning jag ställde mig i arbetet:

>> Vilken utformning och gestaltning kan askgravplatsen och askgravlunden på kyrkogården ges för att Skrubba Strandkyrkogård ska bli ett attraktivt val för askgravsättning i framtiden?

så behövde jag förstå vad en askgravplats och en askgravlund är, hur efterfrågan på dem ser ut och hur de kan utformas. Det försökte jag ta reda på genom att läsa om gravskicken och gravsättningsstatistik, att fråga insatta i kyrkogårdsbranschen och att undersöka befintliga askgravplatser och askgravlundar.

Det visade sig att det finns tydliga definitioner av vad både askgravlundar och askgravplatser är och hur de skiljer sig åt från andra gravskick när det kommer till nedgrävning av aska, grad av anonymitet och skötsel. Samtidigt visade det sig att utformningen av dem inte styrs nämnvärt. Det finns inget som säger hur de smyckningplatser som ska finnas ska se ut. Det finns heller inget som säger var namnplaketter på de gravsatta ska placeras. Här kan man därför känna stor frihet som gestaltande landskapsarkitekt. Under mina studier av askgravlundar och askgravplatser kunde jag också se att arkitekterna som ritat platserna känt en stor frihet. Här skiljde sig valen av placering av namnplaketter och valen av material och lösningar för placeringen av styckblommor och gravljus. Samtidigt kunde jag se att ingen av platserna och lundarna hade utrustats med religiösa symboler. Detta för att platserna, med tanke på dagens reiligionsfrihet, skall fungerar som gravsättningsplatser för alla.

Trots att de gravskick som finns idag är väl definierade tycks det finnas flertalet exempel på platser som hamnar i en gråzon mellan två olika gravskick. Minneslunden på Uppsala Gamla Kyrkogård tycks vara en av dem. Här finns namn på de gravsatta uppsatta trots att gravsättningen på en minneslund ska vara helt anonym. Därför skulle jag säga att den befintliga minneslunden är en kombination av en minneslund och en askgravlund eller en minneslund som utvecklats till en askgravlund efter de gravsattas familjers och anhörigas önskemål om mindre anonymitet. Här kan tydligt urskiljas en anledning till att askgravlundar och askgravplatser tagits fram som nya gravskick, kritik mot anonymiteten.

Till skillnad från askgravlundar, som ofta anläggs på större ytor, kan askgravplatser vara mer begränsade till ytan. I Uppsala finns exempel på askgravplatser som mäter enbart 3x2 meter där flera av dem har anlagts på återlämnade gravar. Att använda sig av återlämnade gravar är enligt Sörensen³ ett sätt att både spara plats, att göra kyrkogården mindre perifer och att se till att den viktiga struktur som finns upprätthålls även när gravrättsinnehavare återlämnar gravar. Om man som landskapsarkitekt försiktigt gör den nya askgravplatsen till en del av gravkvarteret genom att inkorporera den i gestaltningen och att anpassa materialval, färger och växter till omgivningen, så kan den nya platsen smälta in och hjälpa till att på ett fint sätt upprätthålla strukturen. Här kan man alltså inte ta ut svängarna på samma sätt som vid nyanläggning på jungfrulig mark. Dock måste ett nytt gravskick på jungfrulig mark också anpassas till sin omgivning, kyrkogården, och gestaltningen måste utföras så att gravskicket uppfyller sitt syfte som rogivande plats för att minnas och sörja nära och kära. Det kräver eftertanke och fingertoppskänsla. I mitt fall var marken för gestaltningen jungfrulig gravmark. Men jag försökte ändå i så stor mån som möjligt anpassa gestaltningen till den befintliga vegetationen och övriga närliggande gravkvarter på kyrkogården. Det är viktigt för att se till att platsen landar i sitt sammanhang. Man kan inte se gestaltningen som en isolerad ö. Det lärde jag mig tidigt under utbildningen och det är lika aktuellt i detta projekt. Allra helst på Skrubba Strandkyrkogård var och är det aktuellt på grund av farhågorna om att de nya gravskicken skulle kunna bli isolerade öar på grund av det stora avståndet till redan använda/belagda gravkvarter.

Vid undersökningen av den befintliga gravsättningsstatistiken och efterfrågan på de två aktuella gravskicken insåg jag att statistiken är bristfällig och att de erfarenheter som finns kring efterfrågan ännu inte är nedtecknade. Gravsättningsstatstiken i Sverige visar hur stor procentsats av de avlidna som kremeras. Det gör att man kan se att kremeringen ökat och att kistbegravningar minskat. Hur de kremerades aska fördelar sig på de olika askgravsättningsalternativen är däremot inte lika tydligt. Gravsättning i urngravplatser utelämnas likväl som askan till församlingbor/samfällighetsbor som inte begravs i de egna krematorieorterna. Dessutom finns det i dagsläget enbart statistik kring askgravsättning i askgravlundar och askgravplatser under två år. Det gör siffrorna mindre pålitliga. Statistik för fler år i följd behövs för att man ska kunna säga att man ser en ökning av efterfrågan på askgravlundar och askgravplatser.

Alternativet skulle kunna vara att genomföra en undersökning av de olika huvudmännen i Sveriges erfarenheter av efterfrågan kring gravsättning i askgravplatser och askgravlundar. Det skulle kunna vara en likvärdig undersökning eller till och med ge en mer nyanserad bild. Här skulle man säkerligen också kunna utröna om efterfrågan skiljer sig mellan olika delar av landet, mindre och större orter och så vidare.

GESTALTNINGSPROCESSEN

Nedan följer en diskussion kring hur Inger Berglunds råd påverkade min gestaltningsprocess och gestaltningsförslaget.

BERGLUNDS TIO RÅD

Berglunds tio råd hittade jag i början av mitt arbete. Råden, som utformats för planering och gestaltning av minneslundar, stämde bra när det kom till skala och användning av platsen på kyrkogården. Därför användes de för att analysera platsen där gravskicken skulle anläggas. Råden hjälpte mig, som har viss erfarenhet av skötsel men som saknar erfarenhet av att gestalta på kyrkogårdar, att förstå vad som behövdes på platsen för att den skulle uppfylla sitt syfte och fungera i sin omgivande miljö.

OMSORG, VÄRME, KÄNSLA

Rådet om omsorg, värme och känsla har tagits hänsyn till i fokuseringen på utsikten över dammen och bäcken och bevarandet av den befintliga lövträdvegetationen, som ger platsen karaktär och en god rumslighet. För att visa på omsorg om besökaren har platsen fått en god tillgänglighet, ny belysning och fler sittplatser.

LUGN, TYSTNAD

Rådet om lugn och tystnad har uppfyllts genom att ge askgravlunden och askgravplatsen avgränsningar i form av häckar. Bänkarna har fått höga ryggar , som omsluter besökarna, och ljud utifrån avhjälpes med porlandet från bäcken och dammen.

CENTRALPUNKT

Rådet om en centralpunkt följs genom skapandet av färgrika praktplanteringar som kombineras med smyckningplatser på både askgravplatsen och askgravlunden.

TRYGGHET, OSTÖRDHET

Trygghet och ostördhet uppnås på askgravplatsen och askgravlunden genom avskärmning med häckar. De öppnas dock upp ut mot dammen. En intim skala skapas med hjälp av möbler, belysning och andra detaljer som gör platserna ombonade. Platser för ensamhet och ostördhet skapas på den norra sidan av dammen.

UTSIKT, RYMD

För att uppfylla rådet om utsikt och rymd ges rådet till förvaltningen att gallra mellan Drevviken och kyrkogården. Ingången från parkeringen i väst utformas för att få besökaren att dras in mot platserna och nya sittplatser orienteras mot dammen och Drevviken.

VINTERASPEKTEN

Rådet om vinteraspekten uppfylls genom att låta askgavlunden och askgravplatsen behålla sina funktioner och vara tydliga under alla årstider. Det görs genom att tillföra stående gravstenar och att de häckar som planteras har en tydlig struktur även vintertid. Det ger rumskänsla även i avlövät tillstånd.

FRIHET

För att askgravplatsen och askgravlunden ska leva upp till rådet om frihet har inga religiösa symboler tillförts.

^[1] Ann-Britt Sörensen, Sveriges lantbruksuniversitet, e-postkonversation den 6:e februari 2015

TRÄDEN

Rådet om träden uppfylls genom att den befintliga lövträdsvegetationen bevaras i gravkvarter 12. De äldre solitära ekarna bevaras, men behöver beskäras för att kunna stå kvar under lång tid framöver. Förvaltningen rekommenderas också att ta fram en föryngringsplan.

MARKEN

Rådet om marken uppfylls genom att askan gravsätts på den mark där det finns gräs och som på andra sätt är lämpad för gravsättning. Gräset bör skötas för att det ska vara frodigt och grönt på sommaren. Tydlighet i vart askan är gravsatt uppnås med avgränsning med häckar, utplacering av sittplatser och stenar för namnplaketter.

ANDLIG TYNGD

Askgravplatsen och askgravlunden på Skrubba Strandkyrkogård ligger i ett naturskönt läge med utsikt över den befintliga dammen och Drevviken. Det ger platserna andlig tyngd.

SLUTSATS

Berglunds råd gav en god analys av gravkvarteret och gav insikt i vad som funktionellt behövdes för att göra det till en väl fungerande askgravlund och askgravplats. Gestaltningen anpassades till de slutsatser som dragits av analysen. Insipration till ett koncept hämtades därefter från platsens historia och gestaltningen av övriga kyrkogården.

Reflektioner kan göras för hur jag uppfyller mina programpunkter till gestaltningförslaget. Kring delar av programpunkterna har jag lite påverkan. Det är när det kommer till val av gräsfrön till gräsmattorna, underhåll av gamla träd och upprättande av en plan för föryngringen av dem. Här är det upp till förvaltningen att välja om de vill se programpunkterna som goda råd och genomföra dem . Övriga programpunkter tycker jag mig ha uppfyllt i mitt gestaltungsförslag. Kanske hade jag med ytterligare tid kunnat göra en mer ingående studie inför och beskrivning av gravskickens namnplaketter och stenstoder. Generellt så hade förslaget kunnat göras mer detaljerat med mer tillgänglig tid.

ARBETSPROCESSEN

Då arbetet med gestaltningförslaget från början utformades som ett uppdrag från Stockholms kyrkogårdsförvaltning hade jag ett program att hålla mig till. Programmet utformades efter förvaltningens önskemål. Det gjorde att jag fick vissa begränsningar, som jag i efterhand ser som positiva. Jag fick en uppgift som jag formade och gjorde till min egen. Men grunden fanns ändå där från början, vilket gjorde att jag snabbt kom igång med det gestaltande arbetet. Det har gjort att jag kunnat lägga tid på gestaltningen istället för att utforma uppgiften. Jag har dessutom, utan förvaltningens önskemål, kunnat undersöka alternativa placeringar av askgravplatsen och askgravlunden vilket har givit arbetet större tyngd. Arbetets utgångspunkt är att förslaget någon gång i framtiden kommer att genomföras. Det återstår därför att se när det inträffar.

Gestaltningen av askgravplatsen och askgravlunden har på grund av det framtida genomförandet försökt hållas på en realistisk nivå där anläggandet kan ske med rimliga medel. Förslaget har ett enkelt gestaltninggrepp där tilläggen anpassas till de befintliga rumsligheterna och den vegetation som redan finns på platsen och detaljerna är i rustika och kvalitativa material, precis som arkitekten resonerat kring resten av kyrkogården. Han ansåg att de befintliga värdena skulle tas tillvara. Det har jag även försökt uppnå på platsen för den nya askgravplatsen och askgravlunden.

GESTALTNINGENS MÅL

Målet med gestaltningen har varit att skapa två gravskick som saknas på kyrkogården. Målet med gestaltningsförslaget har också varit att inte utesluta någon

grupp, vilket bland annat resulterat i en god tillgänglighet. Gestaltungsförslaget har till exempel inte innehåll som uppmuntrar småbarnslek eller mer högljudda aktiviteter. Det motiveras dock med att det på kyrkogården krävs stillhet och att gestaltningen anpassats därefter. Möjlighet till fysisk aktivitet i form av promenader finns dock tack vare utvecklingen av gångstråken i gravkvarteret.

FELKÄLLOR

Nedan redovisas möjliga felkällor.

TEORI

Felkällor i den teoretiska delen av arbetet kan vara den upplevda efterfrågan på askgravplatser och askgravlundar samt tolkningen av gravsättningsstatistiken. Då gravsättningsstatistiken är begränsad kring gravsättning i askgravlundar och askgravplatser är det svårt att se hur den egentligen utvecklats och ser ut idag. Det är också svårt att veta hur efterfrågan på samma gravskick ser ut i Stockholm och i Sverige i stort då den inte är empiriskt undersökt. Risken finns därför att den upplevda efterfrågan på gravskicken är i överkant eller underkant jämfört med verkligheten.

GESTALTNING

Felkällor i det gestaltande arbetet har varit tidpunkten för och antalet besök på kyrkogården för inventering och analys av besökarantal och rörelsemönster. Besöken för inventering och analys gjordes alla under februari och mars månad, vilket mycket troligt påverkat besökarantalet och den uppskattade användningen av kyrkogården. Kanske hade antalet besökare upplevts vara fler och användningen av kyrkogården sett annorlunda ut om jag genomfört inventering och analyser under sommarmånaderna.

SLUTSATSER

Arbetet har övat min gestaltande förmåga i en ny sorts miljö. Jag har tidigare arbetat med parker, torg och bostadsgårdar. Men att arbeta med en kyrkogård är en ny erfarenhet som har ställt nya krav på mig som landskapsarkitekt. Det har varit viktigt att använda sig av ett språk, linjeföring och designval som passar till en plats för sorgebearbetning och för att minnas, en rofylld plats. Det har varit en utmaning. Arbetet har också lärt mig vad som krävs för att driva ett projekt ensam från start till mål. Jag har lärt mig att lita till min tidigare erfarenhet av arbete med kyrkogårdsförvaltning för att ta fram ett gestaltningförslag som fungerar för Skrubba Strandkyrkogård. Då platsen för askgravplatsen och askgravlunden är relativt stor fanns inte tid att fokusera på detaljer i form av specifika växtval i den utsträckning som kunde varit möjligt med mer tid. Istället har stor vikt lagts vid gestaltningens större drag och dess inkorporering på kyrkogården.

Genom att använda mig av Inger Berglunds tio råd som analysmetod och inspiration till gestaltningen har jag prövat en ny metod att arbeta med som tar gestaltningen till en ny nivå.

INTRESSANTA ÄMNEN FÖR VIDARE UNDERSÖKNINGAR

>> Kombinationer av gravskick - hur kan de se ut och vilka regler gäller?

>> Hur ser gravsättningsstatistiken ut för askgravlundar och askgravplatser? (undersökning under en längre period, förslagsvis 10 år)

>> Hur är upplevelsen av efterfrågan på gravsättning i askgravplatser och askgravlundar hos branschfolk? (Enkätundersökning bland Sveriges huvudmän)

>> Vilka anledningar finns till den upplevda ökade gravsättningen i askgravplatser och askgravlundar?

>> Hur mycket av utformningen av askgravplatser och askgravlundar bör styras utan att det inkräktar på den gestaltningsmässiga friheten?

7. REFERENSER

Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum besöket, upplevelsen, gestaltningen*. Stockholm: Verbum Förlag AB.

Bergquist, G. (uå). *Strandkyrkogården*. Stockholm: Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF).

Bergquist, G. (2001). *Strandkyrkogården - PM inför vidare utveckling inom etapp 2*. Stockholm: Bergquist.

Bergquist, G. (2003). *Strandkyrkogården*. Stockholm: Bergquist.

Boverket (2015-02-12). *SWOT-analys*. <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/medborgardialog1/metoder-och-kanaler/swot-analys/> [2015-06-24].

Granvik, M. (2005). *Implementation of the Habitat-agenda in local communities: Late modern living conditions and residents interest, time for and real action in citizen participation, in a Swedish and Russian context. Diss.* Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad. (2002). *Träff med Trelleborg/Tak & Tätskikt Onsdagen den 21 augusti 2002, kl. 10:45-12:00 På Strandkyrkogården*. Stockholm: Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad.

Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad. (2012). *Gemensam askgravplats, askgravlund och minneslund*. Stockholm: Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad.

Ljungberg, E., Sahlgren, M. & Sörensen, A-B. (2014). *Förtätning av kyrkogårdar*. Alnarp: Movium.

Movium. (2005). *Begrepp i begravningsverksamheten 2005*. [Elektronisk] Alnarp: Movium (Gröna Fakta) [Broschyr]
Tillgänglig: http://www.begravningar.nu/media/2271/grona_fakta.pdf [2015-02-24].

Olsson, B.(u.å). *Strandkyrkogården*. Stockholm: Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad.

Riksförbundet Svensk Trädgård (2015-02-25). *Svensk Trädgårds Zonkarta över Sverige*. http://www.tradgard.org/svensk_tradgard/zonkarta/zonkarta_stor.html [2015-02-25].

Saldeen, Å. (2015). Dödsbo. I: *Nationalencyklopedin*.
Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dödsbo> [2015-02-24].

SMHI (2015-02-25). *SMHI Öppna Data, Nederbördsmängd*.
<http://opendata-catalog.smhi.se/explore/> [2015-02-25].

Stad & Land. (2014). *Begrepp i begravningsverksamhet*.
Auktoriserade begravningsbyråer SBF, Fonus, Föreningen Sveriges Kyrkogårdschefer (FSK), Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF), Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och Sveriges Stenindustriförbund (Stad & Land nr. 186).

Stockholms stad. (2014-01-24). *Strandkyrkogården*.
<http://www.stockholm.se/-/Serviceenhetsdetaljer?enhet=1756599b52b>

94483ba409eac4d498ce5 [2015-02-24].

Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation. (2013). *Handbok för begravningsverksamheten*. Stockholm: Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation.
Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbnd (SKKF). (2012). *Kremationsstatistik 2012*. Stockholm: Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF).
Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF). (2013). *Kremationsstatistik 2013*. Stockholm: Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF).

Östergren, K. (2000). *Strandkyrkogården*. Stockholm: Kyrkogårdsförvaltningen Stockholm stad.

BILDER OCH UPPHOVSRÄTT

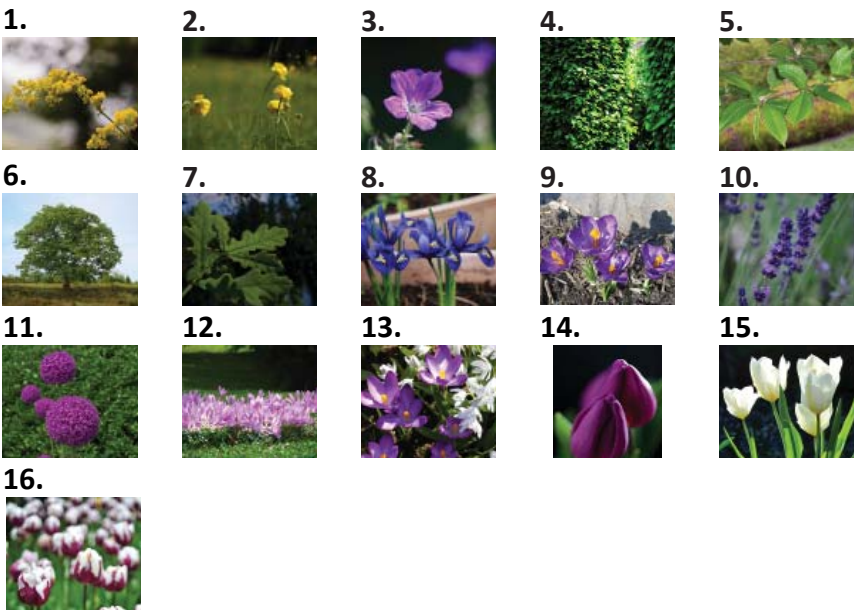
Skalgubbar som kan ses i perspektiv på A1-planscher, på framsidan och under Summary i denna rapport är hämtade från <http://skalgubbar.se/>. Bilderna används under Creative Commons-licens. Upphovsperson: Teodor Javanaud Emdén.
Skalgubbar som ses i vyer på A1-planscher är hämtade från <http://archileaks.se/> och används under Creative Commons-licens. Bilderna tillhör följande upphovspersoner med följande pseudonymer på Internet:

1. Em

Övriga skalgubbar i arbetet från Okidoki Arkitekter.

Växtbilderna som kan ses på sidan 3 och 6 på A1-planscher används under Creative Commons-licens. De har hämtats från Flickr.com och har beskrits. Bilderna tillhör följande upphovspersoner med följande pseudonymer på Internet:

1. Bastus 917
2. Daniela Constantinescu
3. Sergey Urzhumskov
4. Colour Your Life
5. Anrey Zharkikh

6. Sven Gaedtke
7. Tero Laakso
8. Martin Stone
9. Shihmei Barger
10. epicnom
11. Charles Smith
12. garden beth
13. sandy richard
14. koizumi
15. Wei Ping Teoh
16. Ben Alman

Bilden på *Molinia caerulea* 'Moorhexe' kommer från <http://odla.nu>.
Belysningsbilderna som kan ses på sidan 3 på A1-planscher används under Creative Commons-licens. De har hämtats från Flickr.com och har beskrits. Bilderna tillhör följande upphovspersoner med följande pseudonymer på Internet:

1. Brian Yap
2. Susan Sermoneta

2015-08-09

Hanna Johansson